

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К., 6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 31.

Відень, 4-го серпня 1918.

Ч. 214.

Коли се буде?

Маємо нові факти, що органічне втілення до Польщі Холмщини переводить ся Поляками при помочи австро-угорських окупаційних властей консеквентно і систематично. Відповідає се зрештою і тому курсови заграничної політики австро-угорської монархії, яку репрезентує го. Буріян; він почав творити велику Польщу коштом українських земель, він закінчує тепер своє діло...

Краківський „Głos Naroda“ в ч. 166 з 30 липня подає телефонічну відомість з Відня, що в найблизших днях переходять в руки люблинського генерал-губернатора економічні справи Холмщини, які досі лишали ся під зарядом етапових команд австро-угорської армії. До сього факту додаєть ся коментар, що „назовні буде се вистарчаючим втіленням Холмщини до тої частини Королівства Польського, яка находить ся під австро-угорською окупацією“.

Так є, буде се остаточним втіленням Холмщини до Польщі, бо всі інші справи Холмщини вже давно належать до люблинського генерал-губернаторства, а через нього — до польських властей у Варшаві, в обсязі їх компетенції. Полишенням економічних справ компетенції етапових команд, які підлягають команді австро-угорської армії в Ковлі, вирізняла ся Холмщина, разом з окупованою Австро-Угорщиною частиною Волині, від решти австро-угорського окупаційного обшару в Польщі. Тепер ся ріжниця зносить ся, щоб не було ніяких сумнівів про приналежність Холмщини до Польщі!

Чи часом не прийде те саме для Волині? В проєктованому польським „парламентом“ у Варшаві адміністраційнім поділі Польщі польські „законодавці“ втілили наразі до сідлецького і замостького „воєводства“ лише цілу холмську губ., отже й частину окуповану Німеччиною, але нема ніякої заперуки, що викроювання нових „воєводств“ не переступить границі Буга. Апетитів під сим оглядом у Поляків не бракує.

Якийсь п. Г. К. в часописі „Głos Ziemi Chełmskiej“ з 3 мая с. р. в ч. 9. скаржить ся, що в варшавській „Раді стану“ ані один „члонец“ не згадав про Волинь, „наче запам'ятали, що й за Бугом є Поляки, які тягнуть до Польщі, що життєві інтереси польського народу не містять ся в рамках ухвал і границь усталених віденським конгресом, але сягають далі й що національним обовязком є однаково трактувати всі дільниці Річи-Посполитої!“ Нам здаєть ся, що такої самої гадки є всі „члонки“ Ради стану, тільки з тактичних оглядів наразі не викроюють з ковельського і володимир-волинського повітів нових двох „воєводств“, аж доки не підготовить ся до того відповідний ґрунт...

А сей ґрунт від довшого часу приготвляєть ся енергічною польонізаційною акцією, веденою Поляками на Волині, під опікою і при активній помочи австро-угорських окупаційних властей. Видимим знаком сеї акції є польське шкільництво в окупованій Австро-Угорщиною частині Волині. При

невеликім проценті польського населення є тут 65 польських шкіл з 4585 учнів, в тім 38 військових шкіл, значить основаних і ведених австро-угорськими окупаційними властями. Натомісьць українська більшість окупованої області має ледви 40 шкіл, в тім 18 військових!

Правда, повертаючі з Росії й України виселенці трохи тривожать польських імперіялістів. Так ладненько вони розташували ся на Холмщині й Волині, спровадили сюди масу кольтоністів з внутрішніх губерній Польщі, утворили польську „більшість“, зібрали від неї підписи за прилученням до Польщі й з протестами проти берестейського миру, обсадили своїми людьми ріжні уряди, а тут, на тобі, звідкись приходять господарі й просять уступитись непрошених гостей.

Кореспондент „Kurjer a Lwowsk-oro“ таке пише з Варшави: „Як доносять очевидці, повертають українські селяне з Росії. В часі їх неприсутности на їх господарствах поселили ся польські хлопці, які нераз великим накладом праці, а нераз капіталу поставили покинуті господарства на високий ступінь. Повертаючі Українці викидають Поляків з господарств, забирають їм власною працею набутий інвентар і жниво. Польські хлопці полишають ся без средств до життя. Обовязком польського уряду є вглянути в сю справу і шляхом парцеляції дати Полякам шмат землі — наразі можна розпарцелювати землю, яка лежить облогом, а така ще є“. Отже хотять Поляки зарадити своєму лихови через парцеляцію землі між польських хлопців. Спосіб не дурний, але ся земля, що „лежить облогом“, потрібна передусім місцевим селянам, а спроваджені кольтоністи хай собі пошукають її деінде.

Тривожать ся Поляки щодо свого „стану посідання“ на Холмщині й Волині також в культурній області. Натворили вони там масу своїх шкіл, мабуть більше ніж було правдивих польських дітей, не допускаючи до заложення на Холмщині жадної української школи. Напр. в громаді Бородиці грубешівського повіту від двох років селяне домагають ся української школи, але їм все відмовляли. Тепер, з поворотом виселенців, і тут треба буде уступитись. Але боротьба буде важка, тим більше, що по боці польського елемента в окупованій області стоить австро-угорська окупаційна власть, яка ділає по думці австро-польських плянів австро-угорського міністерства заграничних справ. Взагалі за Поляками стоить „жонд“, для того набирають вони великої відваги і спосібні навіть на такий вчинок, як видалення з Холму уніяетського єпископа Боцяна.

І коли не посоромились Поляки високого достойника уніяетської церкви усунути від душпастирської праці серед холмських уніяетів, то що-ж жде звичайних собі людей, які тепер повертають до рідного краю з вигнання і будуть брати

ся до громадської праці? Чи не опинять ся вони в тюрмах і на новім вигнанню?

Сьому треба зарадити, треба охоронити наших людей від польського террору і переслідувань. Київські часописи подають, що в Ковлі відбуло ся засідання міждержавної комісії, на яким були присутні й представники австрійських властей. Між иншим порушено було питання про потребу призначення до Володимир Волинського і Холму українських представників для захисту інтересів мешканців вертаючих до дому, а також про надання українським властям права достави у широких розмірах харчів для населення.

Як до сього віднесли ся представники Австро-Угорщини і як вирішено справу часописи не подають. А охорона інтересів повертаючих виселенців конче потрібна, тільки вона може бути здійснена тоді, коли з Холмщини усунеть ся польський режим, коли адміністрація краю перейде в українські руки, хоч в таких розмірах, як се стало ся в німецькій окупації.

Але коли се буде? І чи буде взагалі?

Справа поглиблення австро-німецького Союзу.

Австро-німецький союз, придумавий Бісмарком на випадок російського атак, виявив велику відпорну силу у все-світній війні і не тільки виправдав своє існування, але також — супроти затіснювання вузлів антантського блоку під політичним, військовим і економічним оглядом — давав щораз більше змісту найманівській концепції „Центральної Європи“ (Mitteleuropa). Взаємини між Австро-Угорщиною й Німеччиною за час чотиролітньої війни так тісно повязали ся з собою на всіх царинах політичного, військового й економічного життя, що практичний союз давно і далеко переріс писаний договір, звернений проти Росії. І нічого дивного в сім нема, бо війна і взагалі всі міжнародні події пішли иншим шляхом, ніж здогадувала ся дипломатія. Третій контрагент союзу з Австро-Угорщиною і Німеччиною — Італія — перекинув ся на сторону антант; Румунія пішла за підшептами царської Росії і французько-англійського золота; у війну вмшала ся країна долара — Сполучені Держави Америки, а сама війна протягла ся далеко поза предвиджуваній речинець. Виринув цілий жмут ветерпличих проволокитань, яких не предвиджувано в австро-німецьким союзним договорі і військово начальство, не питаючись мабуть дипломатії, полагоджувало їх своїм способом. Повстали нові держави: Польща, Україна, Литва, Фінляндія і т. д. і наслідком сього повстали зовсім нові питання, які менше-більше одностайно треба розглянути і розв'язати. А крім сих міждержавних справ винесла довготриваюча війна і бльокада центральных держав антанто не менше важні справи економічного і торговельного характеру: справу проживлення населення, справи промислу й торгівлі, продукції і вивозу, справу добуття сирівців і їх розділу. Очевидно, що цілий комплекс сих справ не може бути з дня на день полагоджуваний і поїздка австрійського цісаря Карла до німецької головної кватирі дня 12 мая 1918 року се був рішучий крок до договорного закріплення утворених в часі війни фактичних відносин між обома монархіями. Урядове звідомлення про сю поїздку каже, що вона мала на меті почин до переговорів в справі поглиблення союзу під політичним, економічним і військовим оглядом. Чи в головній кватирі сконкретизовано вже тоді головні засади поглиблення союзу — сього не знаємо, все таки думку про тісний союз між Австро-Угорщиною й Німеччиною прийнято з німецького боку дуже радо, а справу взяли в свої руки дипломати і фаховці.

Небавом (10 червня) в слід за цісарською поїздкою вибрав ся до Берліна австро-угорський міністр заграничних справ гр. Буріан. Перед відїздом прийняв він у себе віденського кореспондента малярської часописи „Az Est“ і в сей спосіб висловив ся про цілі і вигляди свого побуту в Берліні: „Вже усталено основні принципи союзного договору. Треба буде подрїбно опрацювати договірні точки щодо поодиноких політичних, економічних і військових питань в звязи з черговою задачею розвитку і поглиблення союзу. Очевидно за два дні мого побуту в Берліні годі досягнути остаточні вислїди. Прийдець ся обмежити ся сим, що установець ся програму і виробить ся плян дальших нарад, які доведи би скоро до цілі. Існуючий тепер союз між Австро-Угорщиною й Німеччиною одержить нову форму, відповідаючу загальним стремлінням в сьому напрямі. Не треба підчеркувати, що союз, хоч перетворений на широких підставах, буде мати чисто оборонний характер. Під військовим оглядом треба буде використати практичні лекції, які дала війна і які проявили ся у спільній діяльності союзних армій. На всякий випадок збережена буде повна самостійність кожного з союзників в управі збройними силами. Як що нинішня війна відкріє перспективи рівномірного і поступенного зменшування армій, то ми привтаємо сей результат з почуттем великого вдоволення. Також економічні інтереси будуть служити виключно сій цілі, щоб забезпечити інтереси союзників. В основу нової системи положено буде принцип відкритих дверей. Польська проблема може бути рішена тільки за обосторонню згодою союзних держав. При сім треба буде взяти під увагу інтереси всіх причасних до справи сторін, бо инакше замість спокою в результаті виринули би тільки нові труднощі. Не є нашим наміром на північнім сході творити новий предмет суперництва“.

Крім сього говорив ще гр. Буріан про злободневне південно-славянське питання й про справу відносин до Румунії і до антант... Одним словом натякнув про всі справи, яких годі не торкнути ся при обговоренню справ союзу. Про Україну і справу поділу Галичини не сказав нічого; не знати, чи тому, що про сі справи не питав його цікавий малярський журналіст, чи може не говорив про се з розмислом, хоча годі припустити, щоб у берлінській конференції обійдено їх мовчанкою.

В Берліні стрівув ся гр. Буріан з гр. Гертлінгом і відбув з ним довшу конференцію, після чого фахові референти обох сторін обмірковували подробиці союзу і обшільно погодили ся в деяких справах. Кажемо в деяких, бо ходять чутки, що гр. Буріан був думки, що розв'язка польської справи має в и п е р е д и т и переговори між союзниками, одначе Берлін дав пзнаяти, що не годить ся на се становище. Так бодай про се пише, звичайно добре поінформоване „Nowe Słowo“, яке додає, що „Німці годять ся на т. зв. австро-польську розв'язку, як що Польща буде складовою частю німецької господарської одиниці, до якої змагає т. зв. „Zollpolitik“. Берлінський кореспондент „Neue Freie Presse“ довідав ся з достовірних джерел, що гр. Буріан вичерпуючо предложив причини, які його склонюють обставати при австро-польській розв'язці. Заступники німецького правительства відповіли наведенням своїх протиаргументів. Німецьке правительство узасаднює своє відмовне становище оглядами на політичні і мілітарні інтереси Німеччини.

Продовженням нарад гр. Буріяна з гр. Гертлінгом в Берліні являють ся переговори, що почали ся дня 8. липня між представниками Австро-Угорщини й Німеччини в Зальцбургу. Провід у них веде секційний шеф міністерства заграничних справ др. Густав Грац. З огляду на обширний матеріял зальцбурьскі переговори потребають кілька неділь. Сі переговори будуть становити краеугольний камінь будучих відносин між обома державами. На першу чергу нарад прийшло усталювання господарських підвалин союзу, опісля мають бути обговорені політичні й військові взаємини. В Німеччині переважає погляд, що-б між обома державами завести

цілковиту господарську єдність у внутрі і на вні. Між обома державами має бути знесене передусім мито на всі товари, а зглядом третих держав виступав би австро-угорсько-німецький союз як одноцільне державне тіло. В Австрії, а особливо на Угорщині, невдоволені таким поставленням справи і тому зальцбурські переговори — про які зрештою маємо дуже мало інформацій — підуть мабуть на компроміс, мито остане, але тільки на деякі продукти. Розуміть ся, що при переговорах в Зальцбурі — як каже „Fremdenblatt“ — стоїть така засада: „Одноцільність господарських справ після покінчення збройної війни і розпочаття господарської війни з державами антанті виявляєть ся ще більше потрібною. Господарську одноцільність переводять обі держави вже й тепер в Сербії, Румунії і на Україні, а також в Росії. Так отже у внутрі і на вні, силою самих подій іде до господарської злуки обох держав. Правдоподібно до цілковитої господарської злуки на зальцбурських переговорах не дійде, але обидві держави запевнять собі взаємно найбільші господарські угоднієння, в формі договору запевнить ся як найбільше зближенне до Німеччини.“

Про зальцбурські переговори не маємо — як сказано — багато інформацій; знаємо тільки, що під сю хвилю їх предметом є подрібне усталенне засад господарського союзу і що при сих переговорах першу скрипку грають Мадяри і делегати Німеччини. Як можна було здогадувати ся з промови Векерле в угорським соїмі, Мадяри оборонятимуть інтересів своїх аграрників: знова-ж державні Німці йтимуть по лінії німецьких капіталістів, які в „Kölnische Zeitung“ бідкають ся, що австрійська валюта дуже низька в порівнянню з німецькою і що саме на сей момент мусять німецькі делегати звернути пильну увагу. Не знати, як довго триватиме ще дискусія в господарських справах між обома сторонами і яка буде кінцева редакція договору в сій справі, одначе певна річ, що в його основу положена буде засада самовистарчальности, иншими словами: договір йтиме по сій лінії, щоб центральні держави могли на випадок економічної війни зі сторони антанті по закінченню війни збройної самі собі вистарчили під кожним оглядом. А питання про самовистарчальність для Центральної Європи є того роду, що при калькуляціях в сїм напрямі мусять втягати ся і инші держави на півдні і сході, в тім також Україну. Не знати тільки в якій формі і в яких розмірах.

Поглибленне і юридичне оформленне господарського, політичного і військового союзу між Австро-Угорщиною і Німеччиною буде мати першорядне значінне в міждержавнім життю не тільки в часі війни, але ще більше після її зліквідування. Біля антантського союзу групують ся зависимі від нього економічно окраїні держави; покликанне у противагу йому союзу центральних держав може дуже легко, силою обставин втягнути до сеї системи держав деякі країни і держави Східної Європи, а передусім Українську Державу. Для того мусять за сею справою пильно стежити, щоб нас не заскочили події не підготовленими, щоб ми не стали пасивним матеріалом для визиску, замість забезпечити собі політичні і господарські користи активною участю в творенню т. зв. центральної Європи.

Куди се йде?

З розвитком російської революції, яка своїм широким розмахом так успішно повалила старий царський деспотичний режим, зробивши з необмеженого „Помазаника Божого“ звичайнісінького арештанта Романова, всі монархічні організації, як чорносотенні „союзи руссакого народа“, так і всякі „національно-прогрессивныя партії“ на всім просторі колишньої російської держави зникли були, наче крізь землю провалили ся.

Майже всі чорносотенці й націоналісти-шовіністи стали раптово „лібералами-інтернаціоналістами“, а ліберали — „со-

ціялістами“. Панове кадети, а за ними й „товариші“ октябристи з завязятих конституціоналістів-монархістів перевернули ся в одну мить в „переконаних“ республіканців. А коли прийшли до державної власти большевики, про монархістів і чуток не було. Навіть такі стовпи чорносотенства та московського націоналізму, як Пурішкевич, Савенко, Пеликан, єпископи Антоній (тепер київський митрополит) та Евлогій і ин. не подавали голосу про своє істнуванне. Всім їм було заціпило. Всі притихли, бояли ся народнього суду, а ще більше большевицького суду. Чорносотенне московське офіцерство попереодягало ся в саддатеькі шинелі та подерті селянські світки й не признаючи ся до офіцерства підроблювало ся під народ. Звичайні забийголови-погромщики, що були опорою чорносотенства, перейшли на бік большевиків або творили незалежні „червоногвардійські“ відділи й переводили „соціалізацію“ життя, грабуючи все, що під руки попадало ся та нищючи „буржуазію“. Найправійшою політичною партією стала кадетеька, а місцями — соціалдемократична.

Так було в цілій Росії, так було й на Україні, як вона вже стала й самостійною державою. Так було майже до самого державного перевороту на Україні, до появи нової державної влади. Але як тільки минули страшні часи большевизму, не стало Української Центральної Ради, а замість Української Народньої Республіки появилася Українська Держава й до власти прийшли вчорашні „республіканці“ — все змінило ся. Наєтали нові часи. Почали відбувати ся зїзди за зїздами кадетів, промисловців, „хліборобів“. Почали розгадати зїзди селян і робітників-Українців. Бувші московські офіцери-чорносотенці й загалом монархісти покидали подерті шинелі й селянські світки, повинаходили свої чистенькі мундури з блєскучими гудзиками та „сполетами“ й медалями, покинули забаву в народ і появили ся на вулицях Києва, а потім і всюди на Україні, як якісь „герої“.

За блискучими офіцерськими „гудзиками“ і иншими приналежностями „істинно-русскаво“ духа та московською мовою, яка лила ся з уст сих „героїв“, звичайно пішло дальше. „Руськіє люди“ заворушили ся по цілій Україні, а надто в Києві й Одесі. Заговорили з початку у півголоса, а потім і цілком голосно про Русь „єдїную—неделїмую“, а до того ще й „самодержавную“. Обізвав ся одеський Пеликан, відгукнув ся київський „тоже Малорос“ Савенко, віднайшли ся „істинно-русскіє“ Евлогій холмський і Антоній волинський, „чудотворець“ почаївський. Мало того, о. Антоній, один з найбільших ворогів українського народу, з найзавязятїших московських чорносотенців став на чолі православної церкви в самостійній Українській Державі!..

З появою в українській самостійній державі таких стовпів московського чорносотенства і монархізму, монархісти цілої Росії починають оживати й рости, наче гриби після дощу. Оживають вони, московські монархісти, й звивають собі тепле кубечко не в Москівщині, а в самому серці України, в столиці Української Держави — в Києві. В соборі св. Софії відбули ся молебні „о здоров'ї“ царя Миколи II, себто за будиного ката України. Тепер відправляють ся панахиди за „усошного“ раба Божого Микола й митрополит Антоній виголошує цілі промови, вихваляючи покійника. І се робить ся в столиці Української Держави тоді, як маніфестації в честь великого борця за волю і незалежність України гетьмана Івана Мазепу забороняють ся і розганяють ся, а панахиду по йому править ся на подвір'ю собору св. Софії.

Дивно стає читаючи ті вісти з України. Дивно і лячно. Але дійсність є дійсністю. Монархісти оживають, гуртують ся до своєї роботи, до праці на користь „возєєдїнення великої Русі в монархію“. Готують ся в столиці самостійної Української Держави, без перешкод українських державних властей. Що се так, найкраще нам доводить остання знаменна подія в Києві — „Съїздъ дѣятелей Украины“; про який київське „Відродженнє“ подає ось що:

„Зїзд замість свого справжнього назвища — для конспірації носив назву „Съїздъ дѣятелей України“. Кождий член зїзду має на рукавах вхідний квиток з підписом Кашкарова. Квітки членів при вході в залю засідань контролюють, щоб на засідання не попали чужі. Зїзд організували київські монархісти, на чолі з бувшим віце-губернатором Кашкаровим. Зїхало ся багато визначних монархічних діячів з Москви, на чолі з відомим московським монархістом інженером Орловим, який брав також діяльну участь в організації зїзду. Багато монархістів бере участь з самого Києва. Мета зїзду така: 1) Організувати по всіх містах України монархічні „ячейки“, які б агітували серед населення за установленням монархії в Росії та зєднання України з Росією в „єдину державу“. 2) Організувати також „ячейки“ в Росії й з огляду на те, що відкрито агітувати в Росії за монархію небезпечно, то обмежити діяльність сих „ячеек“ тільки збором коштів. 3) Вжити всіх засобів, щоб Микола II був викрадений з „лап большевиків“, або клопотати перед німецькою командою про вільний виїзд Миколи II за кордон. 4) Визначним монархістам як можна більше займати посади по вищих установах Української Держави, що улегчить підготовчу роботу „ячеек“. 5) Пропонувати Миколі Миколаєвичу взяти на себе обовязки керманіча монархічного бюро в Криму і увійти в зносини з генералом Сулькевичем. 6) Негайно увійти в зносини з чехо-словаками і генералом Олексїєвим. 7) Винести „порицаніє“ генералу Краснову за зміну орієнтації. 8) Вибрати виконавчий комітет з членів зїзду, який має лишити ся для кермування справами в Києві“. На засіданню 18 липня було присутніх 70 членів. Тут були генерали й молодші російські офіцери, пані, декілька попів. Над президією висить портрет Миколи II. Члени зїзду проспівали тихенько „Боже царя храни“ і „Спаси Господи“. На запитання одного з співробітників газети у особи, яка займає високе становище в державній сторожі, чи відомо їм про зїзд, одержано відповідь, що про сей зїзд нічого не відомо!

Таке діється у Києві, під носом самого українського правительства, але воно нічого про се не знає!

Передтим у Києві відбували ся ще якісь таємні наради московських кадєтів на чолі з Милоковим. Вжеж радили, як „возсєдїніть“ велику Русь і позбути ся незалежности України, радили над тим самим, що й „Дѣятели України“, радили над справою знищення самостійної Української Держави. Не даром же правительство рішило видалити з України пана Милокова й його товаришів. І добре зробило.

Але чи допоможе се справі, коли небезпечніші вороги української державности, як Антоній, Евлогій, Анатолій „сє братією“ будуть спокійно сидіти в Києві й по інших місцях України та робитимуть те, що зараз роблять? Коли на службі в державних установах України буде повно людей, які йдуть туди, щоб „улекшити підготовчу роботу «ячеек» до возсєдїнення Руси“. Допускати монархічні, всеросійські зїзди, молебні й панахиди за царя, а розганяти українські патріотичні маніфестації; усувати від праці в державних і громадських інституціях свідомі національні елементи, а на їх місце брати Москалів—се щось мало походить на будову самостійної Української Держави. Але поживем—побачим!

Іван Павлюк.

Житте приходить із землі*).

Коли я дивлюсь назад на перебіг історії, або коли досліджую гєнезу Америки, бачу на кожній сторінці написаним, що народи відроджують ся з долу, а не зверху, що гєній,

*) Сей нарис взято з збірки дуже цікавих передвїборчих промов теперішнього американського президента В. Вільсона, стенограми яких вийшли відтак книжкою п. заг. „Нова свобода“. В сих дуже своєчасних та своєрідних промовах уже плястично й популярно засовано провідні думки справжнього політичного

виступаючий з шарів невідомих людей є гєнієм, котрий оновлює молодість та силу народу. Все, що я знаю з історії, кожна навіть найменша частина мого досвіду та моїх спостережень, з яких складаєть ся моє думанне, утверджує мене в переконанню, що справжня мудрість людського життя містить ся в досвіді простої людини. Цїлевість, живучість і плідність життя не приходить з вершин до низин, але подїбно до природного зросту дерева приходить із землі по пню в гору до галузей, листя та овочів. Могутня боротьба та зусилля людських рас, котрі знаходять ся у підвалин всього, є тим двигуном, що підносить рівень суспільности. Нарід є так великим і тільки так великим, як його просте військо.

Тому першою та головною потребою нашого народу під сей час є притягненне до участі у владі всіх тих могучих збірників безіменних людей, з яких народять ся наші майбутні провідники та відродять будучу силу Америки. . . Висловлюючи сї слова й підносячи своє довіре до простого люду, я свідомий того, що кажу. Коли чоловік попадає в бійку, то знає, які удари можуть на нього спасти, та яка кров там пролетєть ся. Працююча людина потрапить уваяти, що дієть ся в Америці, але на се нездатна людина, що не потрібує на себе працювати, або людина, яка видїстала ся з течії, а вже ніколи людина, яка стоїть на березі й є лише глядачем. Здатна на се лише людина, що борєть ся за своє житте та житте тих, які їй дорожші за себе. Отсе є людина, думка якої нам скаже, що дієть ся й що підготовлюєть ся в Америці, се людина, думкою якої я мігби кермувати ся.

Ми маємо кєпський суд присяглих та кєпську раду, що доглядає за управою Сполучених Держав — ні, не хочу сказати кєпську, але дуже малу. З пересїчною людиною ніхто не радить ся, й серпе її починає замирати від страху, що вже ніколи не будуть з нею радитись. Тому маємо зорганізувати таку владу, симпатії якої поширювали ся б на всіх людей Сполучених Держав, такий уряд, котрий шукав би поради у можливо найбільшій частини населення Сполучених Держав перед тим, ям має братись до якогось діла. Чейже великою проблемою влади є довідати ся про те, що пересїчна людина пізнала через свій досвід, та як вона думає. Більшість з нас є пересїчними людьми, мало хто з нас піднесєть ся, хіба що через випадкові обставини, над загальний рівень всіх інших навкруги нас. Тому людина, котра думає загальними думками, котра має загальний досвід, є майже завше людиною, що добре розуміє Америку. Надія Сполучених Держав під сей час і на будуче є таж сама, яка була завжди: се є надія й віра в те, що з невідомих осель прийдуть люде, котрі стануть будівничими в промислї і політиці. Лише пересїчна талановитість, пересїчний добробут, пересїчна підприємчивість, пересїчний почин зможуть зробити Сполучені Держави багатими.

Багаті ми не тим, що кілька панів управляють нашим промислом; багаті ми своєю власною інтелігенцією та старанністю. Доля Америки спочиває не в тих людях, прїзвича котрих згадують ся в часописах; і політичне житте Америки спочиває не в тих людях, котрі висунули ся на політичних

демократизму, влучно скритиковано занепад дотеперішнього номінального народолюбства і в загальних рисах характеризує нову свободу майбутньої внутрішньої державної політики. Сї промови достосовані очевидно з фактичного боку до американських політичних відносин. Але щодо порушених в них думок, то під сям оглядом вони мають всебігнє політичне значінне, бо криза американського демократизму й американської політики захопила вже більше-менше цілий культурний світ, що дуже виразно виявляло ся саме під час сеї війни. З сеї збірки ми вибрали для українського перекладу один з найцікавіших і так би мовити, найпрограмовіших нарисів, в яким голова Сполучених Держав Північної Америки незвичайно плястично й дуже символічно засував підвалини нового справжнього політичного демократизму. Здаєть ся нам, що для українського загалу сї уваги американського вченого й політика саме тепер, коли український народ цілком захоплений тяжкою будовою власного державного життя, не будуть без цїкавости та без користі як під ідеологічним, так і реально-політичним оглядом

Прим. перекл. Н. В.

ватажків і більшу частину політичних справ полагоджують ротом. Сей рід діяльності має значіння лише остільки, оскільки ті люде промовляють за велике безголосне множество людей, що творять могутній організм і захистну силу народу. І хто не потрапить висловити думки загалу, на кого не ділають імпульси, які порушують загал, той не може промовляти за Америку або за якусь з майбутніх її мет. Промовляти за Америку може лише той, хто знає думки сеї великої маси людей-громадян, що кожного дня йдуть до своєї праці, що тяжко орють від ранку до вечора, що ввечером стомленими повертають до дому, сих людей, що творять діла, якими ми пишаємось.

Знаєте, иноді в жар нас кидає, коли ми пригадаємо собі, що всі народи світа ждуть, хочать бачити, що зробить Америка своєю силою, своєю фізичною силою і своїми величезними помічними джерелами, своїм величезним багатством. Народи затаюють віддих свій, щоб бачити, що наша молода країна виконає своєю молодою невикористованою силою. Можемо пишати ся нашою силою, одначе що-ж нас зробило сильними? Праця та запопадливість мільонів людей, які не хвалять ся, не заглядають далеко наперед, а навпаки терплять свою долю покірно, з дня на день; великий організм робітництва творить силу й могутність Америки. Є одною з найкращих прикмет нашої країни, що ніхто не може наперед сказати з якої сімі, з якої провінції й навіть з якого племені прийдуть провідники країни. Великі ватажки нашої країни дуже рідко приходили з маєтних „випробованих“ родин.

Пригадую собі, як нещодавно промовляв я в школі, де, як я бачив, майже всі хлопці були синами дуже багатих людей та сказав їм, що дивлюсь на них з великим жалем. Багато з ваших товаришів — казав я їм — засуджені бути в темряві. Ви нічого не будете робити. Не спробуйте ніколи щось зробити й при всіх тих великих завданнях нашої країни, які мають бути виконані. Можливо що саме ви є ті, котрі відмовлять ся їх виповнити. Але хтось, про кого думають, що він до сього непридатний, хтось, хто вийде з товпи, хтось, кого підгонює батіг необхідности, вирине з маси простого народу та покаже, що розуміє сей народ і його інтереси, розуміє загально, а не нарізно, сполучено, а не роздільно й стане попереду нас і поведе нас“.

На власному досвіді спостеріг я, що на вічах „звичайних“ людей скорше приходиться ся до ядра річей, скорше зрозуміють ся доказ, скорше розглянуть ся тенденція й скорше признаєть ся засади, ніж на університетським курсі, де я читав виклади. І не тому, щоб на університетським курсі був брак інтелігенції, а тому, що слухачі сього курсу не мають зносин з справжнім життям, тимчасом, коли „звичайні“ громадяне щоденно в постійних зносинах з дійсним життям і їм не треба пояснювати того, що вже давно гризе їх думку.

Є приклад того, яку ціну має постійне відроджування суспільности з долу. Приклад сей завше мене дуже цікавив. Єдиною причиною, чому в середньовіччю влада не слабувала спорохніннем під пануючою тоді аристократичною системою, є те, що багато людей, котрі були діяльними зрядами влади, брало ся з церкви, з того великого релігійного організму, який тоді був єдиною церквою, з організму, котрий нині відріжнюємо від інших релігійних організмів як римо-католицьку церкву. Римо-католицька церков була тоді та й досі великою демократією. Не було тоді так незнаного мужика, щоб він не міг стати ксьондзом і не було так малого й невідомого ксьондза, щоб він не міг стати папою християнства. Кожде канцлерство в Європі, кожний двір в Європі був під проводом сих учених, вишколених і довершених людей — ксьондзів великого та пануючого церковного організму. Отже середньовічну владу утримав при життю постійний приплив свіжих соків з долу, з простих одиниць великого суспільного організму, через доступні течійки ксьондзівства. Се є, на мою думку, одним з найцікавіших переконуючих прикладів, котрий можна навести на доказ того, про що я казав.

І тепер єдиним способом утримати владу чистою є, щоб вона постійно мала отвертий приплив свіжих сил так, щоб ніхто не міг уважати ся стільки мізерним і низьким, щоб не міг бути частиною політичного організму, щоб отже був постійний приплив нової крові до жил політичної істоти; щоб ніхто не був так без значіння, щоб не міг проломати кори якоїсь кляси, до котрої належить і щоб не міг піднести ся до вищої верстви та знайти ся серед тих, хто веде і управляє державою. Все, що упокорює, або обнижує людину, все, що вивисує організацію над людину, що пригноблює, виключає, позбавляє відваги, відстрашує просту людину, йде проти всіх правил поступу. Коли я бачу утворюванне спілок, що закладають ся тепер з одного боку поміж гандлярами й промисловцями, що досягли успіху, а з другого боку між політичними організаторами, знаю, що стало ся щось, що нарушує біг життя та перешкоджує поступу суспільности. Такий союз утворений на вершкун є справжньою спілкою задля гноблення низчих верств, задля удержування їх там, де вони є, коли не для того, щоб їх ще більше обнижував. А тому є постійним завданням порядної політики заборонувати творенне таких спілок і відновлювати та знову відкривати зносини між великим народнім організмом і урядовими діячами.

Під сей час, коли наша влада опинила ся вже так далеко в руках окремих інтересів, коли мовчки визнаєть ся засада, що лише вибрані кляси є достаточо озброєні, щоб виконувати владу; коли так багато совісних громадян, змолених поглядом на суспільну безправність і кривди стало ся жертвою омани, що благовільна влада може бути відмірювана народою ласкавими охоронцями його користі й доглядачами добробуту покірних наймитів—під сей час настає найвища необхідність звернути увагу народа на те, що він може бути захищений або силою, котра глибоко дримає в його грудях, або нічим, що він може бути відроджений в своїй надії, совісті й силі лише буючою з його власних, свіжих невисихаючих джерел водою, а не з гори і не прихильністю аристократів.

Не квіти живлять коріння, але коріння живлять квіток. Все, що цвіте красою під божим небом, бере свою красу, свою силу з своїх корінів. Ніщо живе не може цвісти та приносити овочів, коли не є відживлюване стеблами, глибоко вкоріненими в землі. Троянда є лише доказом живучости коріння, а справжній вид її краси, навіть румянця, яким вона прикрашує ніжне своє обличчє, приходять з тих тихих джерел життя, які лежать затаєні в плідчій землі. З сеї землі, з сього таємничого, тихого лона землі, виринають потоки життя й сили. З сеї землі, з тихого серця народу виринають нині радісні течії надії й волі відродити славою обличчє країни.

Я кажу, що так зв. радикалізм нашого часу є просто прямуванням природи до визволення шляхотної сили народу. Наш великий американський народ є на своєму дні справедливий, чесний і обіцюючий, його коріння сидять в чистій, плідчій і неабиякій землі; тепер треба тільки багато радикалізму, який промостить шлях до здійснення й проявлення прямувань повного сили племені.

В. Вільзон.

Fatum історії.*)

(Спроба історично-психологічного аналізу).

I.

Як повстала українська державність?

Як прийшла Україна до самостійности? Хто привів її до того: люде, діячі України, Центральна Рада, чи історичні обставини, хід життя, той fatum, який без містичного туману, але силою економічних, соціальних, психологічних законів керує долею окремих людей і народів?..

* Виймасмо з збірки О. Шульгина „Політика“ (Київ, 1918).

Люде перебільшують силу ідей і силу волевих пропесів в історії. Події, які відірвали Україну від Росії, свідчать про це найкраще.

Україна не встигла під час всеросійської революції дійсно спробувати свої сили в боротьбі з московським централізмом. Та боротьба, яка вела ся літом і в осени з петербурзьким урядом, ще не була дійсною боротьбою. В той час наш національний рух тільки зростав, стихійна сила його ще тільки набирала свого значіння. І заборона військового з'їзду Керенським—се була вода на наш же млин. Так само, коли російське тимчасове правительтво відмовляло на самі природні й мінімальні вимоги Центральної Ради,—воно тільки допомагало українському народови краще відчути свої потреби. Заборона в сфері націоналізації війська — гуртувала салдат-Українців, спроба взяти назад те, що було обіцяно в липні 1917 р. Церетелі й Терещенком, невдала інструкція 4 серпня — сприяла популяризації Центральної Ради й Генерального Секретаріату. Боротьба тільки розпочинала ся, сили тільки мобілізували ся, а в сей час в Петербурзі насувала ся неминуча катастрофа, яка привела до большевицького бунту і загибелі уряду, а з ним і всякого державного ладу в Росії.

Що мали робити в той час діячі України? Як повинна була реагувати на події в Петербурзі Центральна Рада? — Проголошення Української Народньої Республіки було відповіддю на ці події. Се був послідовний крок і крок цілком львівний. Залишити край без влади було б злочинством. Беручи-ж на себе всю владу на всій Україні, необхідно було надати Україні певну юридичну, державну фізіономію. Про автономію говорити було запізно. Се не тільки не відповідало бажанням активних верств українського народу, але се не відповідало й потребам часу, реальним обставинам моменту. Влада України повинна була стати суверенною владою і Україна повинна була тим самим стати республікою — державою. А з сього з такою-ж неминучістю виник і другий етап нашої історії — Україна стала самостійною. Третім Універсалом вона залишала ся ще в федеративнім зв'язку з Росією. Але сей зв'язок тільки мислив ся, до реалізації-ж справа так і не дійшла. Після кількох нот українського уряду до всіх республік на території бувшої російської імперії в справі утворення федерації, виявилось, що вони не досягли своєї мети, що федерація пориваєть ся, або краще сказати, не може бути реалізованою. Згідно-ж з державним правом, коли федерація пориваєть ся, кожна частина її робить ся вільною і цілком незалежною державою. Тому Україна стала самостійною майже після третього Універсалу. І самостійною не тільки de jure, вона стала самостійною de facto.

З своєю попередньою метрополією вона вела війну. Правда, часом приходиться ся чути ствердження, що та війна вела ся не з великоруським народом, але з большевиками. Але державна точка погляду не допускає таких міркувань! Большевики були в той час урядом Московщини. Іншого уряду там не було і він репрезентував перед лицем Європи та всього світу московську державу. З сим урядом і значить, з його державою вела Українська Республіка війну. Вся влада законодавча, виконавча і судова мала своїм джерелом українські державні інституції: Центральну Раду і Генеральний Секретаріат. Україна, нарешті, встановила безпосередні дипломатичні зносини з Францією і Англією, а далі Україна, розпочавши в Бересті мирові переговори, увійшла в тісні дипломатичні зносини з центральними державами. Самий большевицький уряд устами Троцького в Бересті визнав Українську Державу. Четвертий Універсал, проголошуючи самостійність України, тим тільки сконстатував те, що стало дійсністю.

II.

Таким чином український народ, який рік назад був абсолютно безправним, — досяг за рік революції повновладдя на своїй землі. Але досяг він її не шляхом упертої боротьби:

влада сама повалила ся на плечі Центральної Ради. Ще до першого Універсалу, ще в марті—червні 1917 р. не тільки Українці питали: коли-ж Центральна Рада візьме владу в свої руки?! — Се говорили люде, які бачили, що „власти“ вже майже нема, а тільки інерція колишньої влади і державности; що вільна російська республіка, єдина й неподільна—є міг, який може існувати тільки в головах темних людей, або засліплених ідеєю теоретиків. Людність України прагнула дійсної влади. І скоро майже всі почали розуміти, що єдиний порятунок — се дати ту владу могутньому своєю популярністю органу—Центральній Раді. І Центральна Рада мусіла тільки скоритись перед фактом і на владу піти. Але фактична влада прийшла все-ж не так скоро: як безсилій ні був всеросійський уряд, він ділити ся своєю властю або навіть безвластем не хотів. Як ні знесилена була війною вся Росія, уряд рахував разом майже з усією інтелігенцією Росії, що припинення війни—се злочинство. Анархія росла, війна продовжувалась. І коли процес державного розпаду дійшов до свого апогею, коли на півночі державність і сама тінь влади була знищена, тоді тільки Центральна Рада без перешкод мала керувати життям. Протягом вересня і першої половини жовтня,—се час коли вже існував затверджений петербурзьким урядом Генеральний Секретаріат, — Центральна Рада дійсної влади не могла мати, зустрічаючи на кождім кроці перешкоди і з боку центральної влади, і з боку місцевої військової влади і з боку слухняних агентів тимчасового правительтва.

Всі визнали й скорили ся перед Центральною Радою і Генеральним Секретаріатом тільки під час большевиків. Всі кола людности і в першу чергу наш темний і несвідомий народ, почали чекати від нового уряду чудес... Чекали і державного ладу, чекали і широких соціальних законів.

А міжтим мало хто бачив, що сей молодий уряд без давніх традицій, без адміністративних навичок стоїть над руїною всеросійського безладдя. Можна багато заклинати тим людям, що стали на чолі нашого уряду, можна сконстатувати чимало безперечних помилок, які часом були рівносильні злочинству, але треба звернути увагу і на другий бік справи: —праця серед руїн, праця, коли всі глези збантежені, коли революційний чад народніх мас досяг свого апогею, — праця серед таких обставин вимагає, щоб коло неї стояли велитні, генії, а геніїв на світі мало...

Але треба взяти на увагу і те, що розрив з Росією перейшов в одну мить, без жадної підготовки до того. Багато є людей, які думають, що Україна дуже виграла від большевицького повстання: — вона одержала своє державне право. Але се дуже сумнівно. Розвитком свого національного руху вона все одно те здобула б, але раптовість розриву з метрополією позбавила її змоги пляново творити свою державність. Наслідком тої раптовости є і надзвичайний хаос нашого життя і та невимовна трагедія, яку пережили ми в січні й лютім... Дійсно, злука України з Москвою звязала її тисячами ниток. Ми завше розуміли, що сей зв'язок є штучний, але він все-ж існував і без катастрофи розірвати його було неможливо. В результаті Україна опинила ся і без грошей і без законів у кігтях тої анархії, яка була утворена і царським урядом, і війною і розмахом „поглибленої“ революції.

А міжтим український народ вітав свій уряд з ентузіазмом... Ще в грудні, ще на скликанім київськими большевиками до Києва зїзді совітів з великим піднесенням слухав він своїх міністрів. Ще тоді уряд відчував під собою твердий і, здавало ся, непохитний ґрунт всенароднього ентузіазму.

І от несподівано, раптово, катастрофічно почало все мінятись. Народ, який кляв ся померти за свій уряд,—перестав йому вірити. Він, сей темний народ, не міг зрозуміти, що уряд знесилено тим страшним тягарем, який міг би задати й випробовану вже, зорганізовану владу. Народ чекав чуда і чудо не прийшло. І от він почав прислухатись до голосу з півночі... Той голос лунав все ближше й ближше, як

пошесть розходилась большевицька ідея і народ, що не діждав ся чуда від свого уряду, став ждати його з півночі, від большевиків...

Коли прийшли їх банди на Україну, вже не зустріли вони тих мільйонів багнетів, які нахвально ся знищити все, що загрожує волі й державности України. Коли треба було захищати Україну від банд і розбишак, що грабували й мордували гірше ніж в давні часи татари, — народ неначе в паралічу зустрічав їх спокійно. На оборону Української Держави і волі повстали тільки купки завзятих людей...

III.

Захоплення большевиками України й серця її Києва, „ісход“ Центральної Ради до Житомира, військова безсилість українського уряду і могутня допомога чужинців — все се такі факти, які залишають величезний слід не тільки в матеріяльнім добробуті молоді держави. Сі факти незмірно важким тягарем лягли на психіку кожного чулого Українця... Сі факти надзвичайно вразили все громадянство України, а може і всього культурного світу.

В Україну почали вже було вірити не тільки самі Українці. Блискучий розвиток нашої державности, який на певний час зробив Україну „оазом“ серед всеросійського безладдя, звернув на себе загальну увагу. До Києва стали надїждати делегації від різних частин колишньої царської імперії й з захопленням дивили ся на ту організаційну роботу, яка перейнята була всенароднім ентузіазмом. Дивились і потім робили спроби досягнути того-ж у своїх країнах. І західні люде, офіційні, офіційні й приватні представники різних народів і держав з повагою дивили ся на Україну. Гнилий Петербург — протиставляли здоровому Києву. Там, на гнилим болоті Неві, не бачили майже нічого, крім своєкорисного анархізму і розбишачтва, що цинічно прикривало ся словами „інтернаціонал“ і „соціалізм“. Тут була „сила, здоровле, молодість“, як казав Винниченко.

Але події січня все змінили. Престиж України значно зменшив ся, віра в неї почала падати. Одні говорили, що Україна не здібна на національне будівництво, що наш народ не здатен нести в собі огонь національного чуття. Другі (в Росії таких сила) говорили, що в сім вони ще раз тільки побачили, яке шкідливе те національне чуття, на котре вони нікому не радять спиратись, бо то основа реакції і т. ин. Треті, нарешті, докоряли Українцям, що вони „зарвались“, дійшовши аж до самостійности. Щодо останніх, то вони просто не розуміють того історичного ходу подій, про який ми говорили в першій розділі цієї статі. За перші-ж два закиди — ще кілька слів...

IV.

Чи здатен наш народ на національно-державне будівництво? Чи мають принаймні найактивніші верстви народу необхідне для того національне чуття, чи здатні вони відчутти себе тим, чим вони в дійсности завше були, — Українцями?

Одні вражіння в людей дуже легко витісняють ся іншими, сильнішими, або прямо новішими. Тепер неначе забули всю нашу історію протягом цілого року, неначе можна викреслити з пам'яті, з життя, з історії величні картини всенароднього захоплення... Хто з діячів України не пригадає першого всеукраїнського зїзду? Хто не пригадає високого ентузіазму, нашого життя в одному спільному національному чутті... І се тягнуло ся не день, не два. Се відчувало ся не в однім Києві, се було по всій Україні, по всіх місяцях, де тільки мешкала хоч купка Українців... „...Впали вікові пута, настав час і твоєї волі“ — писала в своїй першій відозві до народу Центральної Рада... Стало ся дійсно чудо. Народ, який здавало ся не існував — воскрес з мертвих. Сього факту ніхто викреслити не зможе. Ентузіазм народу виніс Україну на поверх життя. Ентузіазм наділив Центральної Раду і Генеральний Секретарят повнотою влади...

І все-ж стало ся те, що остало ся, і народ у відповідну хвилю свого уряду не підтримав... Чому саме — про се ми

говорили вже в другім розділі нашої статі... Настрій майже раптово і круто змінив ся. Для спокійного нормального часу такі зміни народньої психіки майже неможливі. Але вся біда в тім, що ми живемо під час революції. А революція — се перш усього психологічне явище. Се той момент в життю народу, коли психіка його, масова психіка, перебуває в хорім стані, коли вона піддаєть ся великій амплітуді колихань і може різко міняти ся в різних напрямках. Ми бачили, чого народ чекав від свого уряду, ми бачили, що тих чудес уряд йому не дав і дати не міг. Народ розчарував ся. Але се не знищує все-ж того, що стало ся, того, що було. Українська Держава почала будуватись на народнім ентузіазмі, на національному почуттю свого народу. Трагедія січня — се акт тимчасовий. Історія така скупа для України протягом віків, занадто щиро наділила її державними подарунками протягом місяців. Державність, самостійність, влада з усіма своїми труднощами і несподіванками не прийшла, а злетіла до нас. Серед безмежно тяжких обставин прийняли ми її й з сім треба завше рахуватись. Україні прийшло вести своє державне будівництво серед нечуваних обставин, на руїнах знесиленої Росії, на руїнах світової війни. Звичайно, більш висока культура народу могла-б йому допомогти в сей час... Але довгими заходами царського режиму наш народ був якраз кинутий у безмежну темноту...

Лихо прийшло і лихо минеть ся. За нами залишили ся славні могили, історія-ж котить своє колесо далі... Уряд запросив чужинців — Німців і Австрійців — на допомогу. Pro domo sua я вже заявляв, що стало ся се тоді, коли я не був коло влади. Але сього заклику осудити не могу і я, бо його кінець кінцем прорікувала історія. Культурні сусіди допоможуть Україні вийти з страшного лиха... Час дванадцятий минув і Україна все-ж має жити...

Багато надій зламано, але не все загублено... Не можна бачити тільки те, що народ під впливом своїх соціальних жадань, під впливом революційних обставин часу не відчув у відповідну хвилю своїх національних потреб. Треба завше пам'ятати й той ентузіазм, який виніс Україну на високу греблю. Той ентузіазм показав, що є у нашого народу необхідний огонь, без якого ніяке культурне і державне будівництво неможливе. І наше завдання не дати тому вогню погаснути, сприяти тому, щоб в свій час він знов би осяяв своїм полум'ям усю Україну. І для того уряд повинен дати державі лад, повинен задовольнити стародавню мрію народу — дати йому землю. Громадянство разом з урядом повинно повести з усією інтенсивністю культурну роботу. Тільки книжки, школи, живе українське слово, звернуте до народу, — збудують нам сталу державність, викують щастє наших нащадків...

V.

А той, хто застерігає нас від національного почуття, нехай заспокоїть ся. Ми знаємо добре, що се почуття має свою небезпеку, небезпеку крайности, переходу до шовінізму і з тим ми завше боролись і будемо боротись. Але через се ми ніколи не відкинемо як щось шкідливе національне почуття. Воно — саме життя. Життя також не тільки одна радість, не тільки серія моральних вчинків. І все-ж дужі й здорові люде жити не боять ся. І ми повинні кликати наш народ до того, щоб він відчув самого себе, щоб він став глибоко національним. Сім не хочемо ми відрізати його від інших народів. Але ми розуміємо, що ставши твердо на національний ґрунт, він тим самим стане на творчий ґрунт і тільки тоді він увійде у сімю культурних народів як рівний з рівним... Наше завдання йти до того, наше завдання йти до будовання нашої держави в тіснім співробітництві й братським єднанні з усіма представниками інших народів, на нашій землі суціль.

Між тим роком і нинішнім є безодня січневої катастрофи. Але і в тих муках і в тих стражданнях і в тім героїстві, яке виявляли тут у нас на очах наші молоді борці, що в імя тої ідеї, того почуття не пожаліли свого молодого життя, —

у всьому сьому є той необхідний елемент, який ще ближше зеднає, скує до купи всі свідомі українські серця і сприятиме скріпленню самої української державности. Ся державність від нині повинна істнувати назавше. Ті всі події, які перейшли, не дадуть ніколи замерти нашому національному чуттю і Україна чи в формі цілковитої незалежности, чи в федеративній злучі з такими-ж молодими державами, як і вона, повинна жити державним життем. Тому сприяють обставини. До розвитку української державности власно кличуть економічні інтереси країни, інтереси всіх зацікавлених в добробуті мешканців нашої землі без ріжниць національности. В тім зацікавлені і центральні держави і антанта. Перед нами широке майбутнє утворення демократичної національної державности. Ся державність розпочала ся силою обставин серед стихій величезної революції, яка значно поскорила хід подій і надзвичайно утруднила всю працю. Але труднощі нас не повинні лякати. Труднощі треба пережити й твердо піти по тому шляху, на який поставив нас неминучий хід подій — *fatum* історії.

О. Шумлин.

25 квітня 1918 р.

На мурманському побережю.

Над Ледовим Океаном від норвежської границі до рога Святий Ніс, на просторі яких 320 ккм. розкинуло ся голосне нині мурманське (правильно: норманське) побереже. На ньому висадила антанта свої десантні війська, яким призначено загрозити Петроград, а в дальшій перспективі навязати боевий фронт з чесько-словацькими відділами, що оперують над Волгою. Значінне сього побережа полягає, як відомо, на сім, що наслідком ділання Гольфштрому береги Мурману не замерзають протягом цілої зими. Хоч мурманські береги слабо заселені, одначе незамерзаючі зимою порти з одного боку, а догідний залізний шлях, вибудований вже в часі війни, з другого боку дуже підносять їх значінне під економічним і стратегічним оглядом. Тому антанта намагаєть ся витягнути з сього користи для своїх цілей, а зокрема Англія бажає створити для себе новий Гібральтар півночі.

Петроградське „Наше Слово“ в сей спосіб характеризує положення над Мурманом: „Над Мурманом дозрівають поважні випадки. Антанта крок за кроком займає його побереже і вже станула досить сильно над берегом Білого Моря, особливо в так важних стратегічних точках, як Архангельськ, Онега, Мезень. Англійські сторожеві судна охоронюють ціле північне побереже європейської Росії. Головний штаб британської флоти знаходиться в Александровську. Підчинена адміралови Кемпови ескадра кружляє передусім між Кельським заливом і Оленевим островом. Поодинокі судна ескадри посилають ся на далекі розвідки і з ріжними порученнями. Чотири сильних радіотелеграфічних стацій, в яких заняті англійські, американські і французькі офіцери, доносять до головної кватири найдрібніші вестки про все, що дієть ся на побережю й на морі. Розумієть ся само собою, що і цілим мурманським берегом і північним відтинком мурманської залізничної завідує антанта. В Александровську, Кандалакші і на інших стаціях північних залізниць поліційна власть знаходиться в руках англійських і американських офіцерів.

Крім залог антантських воєнних пароплавів, на Мурмані, а також в Катериновці і в Александровську, є мало військ; всього коло 500 салдатів піхоти, 100 саперів і 60 офіцерів. Одначе дещо на захід від Александровська, ближше границь Фінляндії сконцентровано не менше 5000—6000 англійських салдатів. Одначе вже 10 липня донесла німецька радіотелеграма, що до порту Архангельська причалили нові перевозні судна і висадили на беріг французький відділ, зложений з 10.000 людей. Бувший російський ледокол „Александръ Невскій“ і два тягарові пароплави привезли

багато продовольчих засобів, обчислених на багато більше війська, чим його під сю пору находить ся на Мурмані. Морські береги сильно укріщено і розставлено тяжку артилерію.

З Штокгольму донесено, що Англіїці, Французи й Американці, які заняли береги Мурману, провктують похід на Петроград. Вони вже осягнули першу ціль: Карелія оголошена ся незалежною республікою. З Америки надходять кольосальні транспорти продовольчих засобів, які розділюєть ся між населення. Тому нічого дивного, що селяне і взагалі місцеве населення відвернуло ся від совітського правительства і перейшло на сторону антанти.

Антанта виконала ще дальшу штуку. В Парижі утворило ся тимчасове російське правительство з Керенським на чолі, Стаховичем—міністром внутрішніх справ, Терещенком—фінансів, Извольським—заграничних справ, Хорватом—воєнних і Колчаком—морських справ і се правительство переносить ся в найближшій часі на Мурман. Появили ся навіть чутки, що се нове правительство мало вже видати „воззваніє къ населенію Росії“. В справі виправи антанти на мурманське побереже істнує окрема умова. Умова містить плян прилучення російських добровольців до війська союзників, а також зорганізування російського війська під російським проводом. Англія, Америка і Франція прирікають доставу поживи для мурманського населення, а також і фінансову поміч. Рада мурманського простору заявила, що згадана умова має на цілі ненарушимість мурманських земель для вільної, зеднаної Росії.

Очевидно, що zagrożене в своїм істнуванні большевицьке правительство рішило ся на збройний опір проти: наїзду чужинців. „Petit Journal“ доносить з Петрограда: „Через столицю переїздять ешалони військ в північнім напрямі. Візвано 25.000 людей до зброї, заосмотрено їх щедро в артилерію і вислано в напрямі Коли для оборони Мурману“. Московське правительство оголосило дорогу Вологда—Архангельськ zagrożеною і заборонило виїзд з міст і сіл між Вологдою і Білим морем. Предеїдателя мурманського совіта Юрієва, який перейшов на сторону антанти і бере участь у ворожих діланнях проти совітської республіки, оголошено ворогом народа і поставлено поза законом.

Крім того видав Троцький такий поклик „до всіх“. В Мурмані висаджено чужоземний десант мимо прямого протесту народнього комісаріату по воєнним справам. Совіт народніх комісарів приказав мені спрямувати необхідні сили для оборони біломорського побережа від захватів зі сторони чужоземних імперіялістів. Виповнюючи вложене на мене завдання, оголошую: 1) Яка-би се ні була поміч чужосторонньому відділові, який вдер ся в межі совітської республіки, пряма, чи посередна, вона буде вважати ся державною зрадою і карати ся на основі законів воєнного часу; 2) Забороняєть ся безумовно похід в сторону Мурманська або Архангельська воєнним полоненням, все одно зі зброєю, чи без зброї. Нарушенне сього приказу буде каране на основі законів воєнного часу; 3) Для виїзду на біломорське побереже російських і чужих горожан треба позволення найближшого окружного воєнного комісаря. Подорожні без пропусків будуть безпрОВОЛОЧНО арештовані.

Яким шляхом підуть дальше події на березі Білого Моря — важко вгадати. Чи сповняться мрії антанти на занятті Петрограду і створенні східного фронту, чи противно большевики візьмуть перевагу і проженуть антантських неспрошених гостей з берегів Мурману — все одно приготують ся великі події, які можуть мати для Сходу, а передусім для України величезну вагу. Тому за сими подіями треба пильно стежити.

Сесія австрійського парламенту.

Симптоматична для австрійських відносин проява, що для хвилевого інтересу посвячуєть ся справи принципіального характеру — проявила ся отсе як не можна краще в австрійським парламенті. Австрійський президент міністрів др. Зайдлер який мав свій курс політики, мав за собою сильне поперте німецьких партій, тішив ся довірем найвищих кругів, навіть самої корони і раптом для п'ятимісячної бюджетової провізорії, до ухвалення якої не можна було без Поляків зібрати більшості, все перевернулось до гори ногами, д-р Зайдлер пішов в дубину, а на початок місце австрійської політики винирнув приятель Поляків др. Гусарек. Для позискання польських голосів для бюджетової провізорії заломлено політичний курс, зломлено договір щодо поділу Галичини, а тим самим відібрано раз на завше кредит для всяких австрійських зобовязань і обіцянок...

Українське парламентарне представництво віденського парламенту так довго стояло за державними конечностями, як довго стояв у кермі держави др. Зайдлер, що поробив Українцям деякі обіцянки. А коли його наслідник, др. Гусарек, відомий українській суспільности тим, що загирих справу українського університету у Львові і що вже в часі війни намагав ся накинути Українцям в Галичині латинську азбуку і латинський календар, пішов на зустріч бажанням Поляків і поробив їм приречення шкідливі для Українців — українському клубови не остало нічого иншого до вибору, як тільки піти в різку опозицію проти правительства і виставлюваних сим правительством державних конечностей. Обидва українські клуби — галицький і буковинський голосували солідарно проти бюджетової провізорії.

Опозиція українських послів австрійського парламенту тим більше зрозуміла і оправдана, що австрійське правительство не тільки пішло у внутрішній політиці на руку Полякам; воно й досі всупереч Німеччині й Болгарії та Туреччині не ратифікувало берестейського договору, а на сторінках відданої собі преси чим раз виразнійше натякає, що й не думає про ратифікацію сього мира. Таке становище австрійського правительства приневолило українських послів до внесення наглої інтерпеляції в справі ратифікації мира з Україною. Як можна було сподівати ся, теперішня парламентарна більшість з допомогою русофільських Чехів сю інтерпеляцію відкинула і тим самим санкціонувала наміри австрійських правительствених кругів до зламання умов берестейського договору. Пождемо — побачимо, як вийде правительство Гусарека на польнофільським політичним курсі і як віднесеть ся правительство Української Держави до австрійського проволікання ратифікації мира. Ухваливши бюджетову провізорію парламент по двотижневих нарадах розпущено дня 25/VII для того, щоб скликати його знову для тої самої цілі хіба аж через півроку.

Політичні партії Угорщини.

(Про довженне)*.

Ми трохи ширше обяснили справу угорських комітатів, то є междь, щоб зрозуміти старовинність і силу політичного вишколення Мадярів. Бо отсі комітати служили Мадярам не тільки підвалиною їх військової й адміністраційної організації, але були вони заразом і школою політичних наук та цілої мадярської політики через 900 літ, яка й до сьогодні спираєть ся на автономній шляхетській вар-межді або комітаті та її виплоді соймі шляхтичів, що стояв на основі status et ordines. Вармедьє походить від вар = замок, кріпость і междя = область кругом замку; живучі під проводом одного

жупана — ішпана (comes) шляхтичі становили уряд і управу цілої межді (comitatus).

Отсей угорський сойм мав у собі завсїди усякі дворянські елементи, Мадярів і не-Мадярів, які уважали ся та й самі себе уважали Мадярами, бо без огляду на різницю своєї народности еднали їх в се понятте права та шляхецтво так, що напр. син румунського воеводи в Марморощі, Драг, став верховодником цілої околиці під назвищем Drăgfi (себто Драгович), а син також Волоха Сібіяна Янка міг стати навіть королем, і то найславнійшим на цілу Угорщину, під іменем Матяша Корвіна. Не одного то доброго політика дістала Угорщина з сих Мадярів і не-Мадярів магнатів: пригадуємо тільки Серба Текелія і Словака Кошута.

Всі ці політики вишколювались в автономних соймках междь — комітатів, через котрі йшло правління цілого краю, а з вишколення скористались потім на державних соймах. Тому то Мадяри мали протягом своєї тисячолітньої державности завсїди цілий ряд знаменитих політиків-провідників, за плечима котрих постійно стояв цілий штаб вишколених талантів, які завсїди безпереривно утримали свою певно означену безпрогалинну політичну опінію, що основоувала ся на переданнях. Се та точка, якої в Австрії ніколи не було, бо тут неоставало їй попередньої школи: автономної вар-межди й її плоду, шляхетського сойму. Навпаки-ж в Австрії система правління, яка спочивала на платних урядниках, виплодила вже геть давно те, чого в Угорщині зовсім нема, або є ще в зародках: муштрований військовоофіцерський штаб та привикле до праці урядництво, яке підростало на своїх переданнях*).

Угорщина, будучи зза тісної політичної злуки під впливом Австрії, набирала від неї або через неї завсїди певних течій розвитку, отже мусимо завше брати під увагу австрійські відносини та порівнювати їх з угорськими, щоб зрозуміти сі останні.

Що в Австрії від Метерніха нема вже давно політика ширшого закרוу, головною причиною сього є понайбільше обставина, що державних мужів заставляє австрійська політика до далеко тяжших проблем ніж угорська Мадярів. Сі проблеми можна злучити в такі три точки: питанне народности, церкви й господарське питанне.

Вже й побіжне порівнянне ясно показує обсерваторови, що в Австрії супроти німецького елементу не німецька людність грає далеко важнійшу ролю і в скількості і в якості ніж супроти Мадярів не-мадярські народности. Отсю несприятелю пропорцію роблять ще яркійшою засоби власті ненімецьких елементів, які їм запевнює автономія коронних країв. В Австрії щодо центрального правління першим підчиненим йому чинником адміністрації є коронні краї, отже досить великі області землі, числом 14; на Угорщині-ж противно: першим підчиненим кермі адміністраційним чинником є досить маленькі кусники простору, вар-межді, число котрих (навіть без Хорватії) виносить аж 63. Сьому можуть завдячити Мадяри, що в такій маленькій адміністраційній едності не може бути й слова про те, щоб верховність Мадярщини хочби й в одиноких випадках була загрожена немадярським елементом. Непознайомлені з справою Австрійці не раз і не два дивують ся над тим, як то можливо, що 5—10 процентова меншість Мадярщини в словацькій вар-межді Ораві або в такоїж процентовости румунській вар-межді Гунад панує над 90% Словаками чи то Волохами? В Чехії двоміліонова меншість німецького елементу мусить уступати Чехам саме зза величини адміністраційного простору, а в Угорщині дрібна меншість Мадярів панує над величезною більшістю саме зза невеликості вар-междь. Невідрадним для Австрії є також і те, що поки немадярські народности не можуть собі найти

* Дуже інтересну розвідку написав на сю тему відомий угорський соціолог Роберт Браун в 1917-ім річн. Huszadik Szabad (Двадцятий Вік), місячним ріані Соціологічного Угорського Товариства, провідні думки якого тут передаємо

спільних гасел ні до походження, ні до віроісповідання, доти в Австрії напр. гасло славянського католицизму згуртує найбільшу частину гетерогенних після народности елементів, гомогенних в католицизмі. На се був уже не один приклад в минувшині. Недостача спільного гасла немадярських народностей улєкшує панування над ними Мадярам, натомісь існуюча така спільність австрійських народностей утрудняє завелике панування над ними віденського правительства.

Понайбільше в кожній державі вірність державности, Staatstreue, покриваєть ся з вірністю до народности, з т. зв. Volkstreue. Де вони обидві не гармонізують з собою, може одна побідити, може й друга. Такий карамболь між ними можливий в Австрії, в кождім короннім краю, навіть у австрійських Німців, аджеж Австрія нераз уже провадила війну з німецькими державами. Противно, на Угорщині щодо мадярського елементу, навіть і теоретично неможливий такий карамболь, аджеж иншого краю з мадярською мовою ніде на світі нема. Тому-ж мадярськість є зовсім ідентичною з угорською державногорожанською вірністю і є заразом далеко тривкішою основою державної вірности ніж австро-німецькість в Австрії. Німці Австрії добре знають, що їх доля рішиться не в Австрії, отже в разі потреби все готові зректи ся панування та злучити ся з рештою німецького світа. Се приблїшує тенденцію розкладу та партикуляризму, наслідком чого є їх почування, що їх інтереси не вяжуть ся тісно з дальшим існуванням монархії. Вони воліють бути Німцями ніж Австрійцями. На Угорщині-ж навпаки: Мадяри не мають чого шукати поза монархією, а се удержує в них почуття єдности. А се єдність простягаєть ся навіть і на Німців Угорщини, які за географічних обставин ніяк не можуть вступити в державно-правну злуку з Reichsdeutsch-ами. Се дає зрозуміти явище, чому угорські Німці тримають завісди з провідним елементом Угорщини, себто з шляхтою в політиці й чому німецька оінія уступчивіша супроти Мадярів ніж Чехів з одного боку, а з другого, чому політика Мадярів уступчивіша супроти своїх Німців, ніж супроти якої будь иншої немадярської народности. Чехи також мають більш-менш умотивоване право на сумежних їм угорських Словаків, коли берем справу тільки односторонно, себто на підставі мови. Бо вже як подивимось і на другий бік медалі, себто на почуття державногорожанської вірности й культури, тоді не можна зовсім оправданою уважати їх забаганку, бо Словаки почувають ся близше до Мадярщини ніж до Чехії, а культура в них, особливо господарська й горожанська, рішуче мадярська. Аджеж вони ліпше виживляють ся вдома ніж в негак родючій Чехії!

Велика різниця є й в точці католицької церкви. В Австрії латинська віра має величезну політичну власть, на Угорщині-ж вона є тільки primus inter pares. Тут визначне число та велика політична значність не-католиків ділали завісди усмиряючо на змагання до переваги католицизму, з другого-ж боку й сама угорська держава ухиляла ся по можливости від усяких провокацій.

До отсих двох проблем, до питання народности й церкви, прилучаєть ся яко третя в Австрії ще й боротьба громадянських клас, які в Австрії досить сильно дають ся в знаки обопільно: шляхта, міщанство, індустрійний пролетаріят, гробавери, кляйнбавери і т. ин. На Угорщині такої диференціяції поодиноких клас зовсім нема. Поки що є з сих явищ тільки їх зародки — rudimenta. Аграрні інтереси угорської шляхти та її панування є настільки кріпким, що супроти неї ніхто не ставить явно ніякої зорганізованої сили. Навіть Жиди, отже власники цілої торгівлі та фінансів на Угорщині, стають поволі аграріями та йдуть рівнобіжно з історичними класами давнього фєвдалізму, рука в руку з ними: 25% великої посілости (зн. понад 1000 моргів) цілого краю є в жидівських руках, а потомки давніх залізних рицарів-графів сидять тепер в дирекції великих банків.

Австрійські Чехи та Поляки мають всі верстви суспільности: шляхту, середнє дворянство, буржуазію, промислових

робітників, великоземельних й малоземельних власників; Італійці мають з вїємкою одної шляхти всі отсі верстви; Словінці також. Найгірше стоять під сим оглядом Українці та Волохи.

Навпаки, на Угорщині й самі Мадяри не мають таких різнобарвних суспільних верств, не то щоб їх мали немадярські народности. Обставини на Угорщині склали ся так, що т. зв. національности (Волохи, Словаки, Німці, Русини) зовсім не мають ні слїду якої будь суспільної диференціяції: всі вони слабо розвинені хлїбороби, пастухи з дуже маленькою освітою та господарською культурою. Всі вони люде одної й тої самої верстви. Наскільки слабї отсі народности Угорщини, можемо перекопати ся про се найлєкше тоді, коли порівняємо культуру найслабшої числом душ австрійської народности, себто Словінців, з культурою найсильнішої угорської народности, т. є. Волохів. Звісна саме річ, що й під господарським і духово-культурним оглядом, і щодо свого числа Волохи ведуть на Угорщині поміж усіма немадярськими народностями перед. Отже порівнянне дає нам такі яркі числа:

Число Волохів Угорщини 2,948.186, Словінців же Австрії вносить 1,252.940.

Слухачі університету р. 1913, II. семестер: 44 Волохів, 375 Словінців.

Слухачі політехники р. 1913, II. семестер: 54 Волохів, 141 Словінців.

Число середніх шкіл словінських: 1, слов.-німецьких 7, разом 8.

Число середніх шкіл волоських: 3 восьмикласові, 2 чотирокласові, волос.-мадярські 2, разом 7.

Ученики середніх шкіл: Волохи 4.164, Словінці 3.827.

Число елементарних шкіл: волоські 2.257, з 227.234 уч. словінські 995, з 167.915 уч.

Часописи (1913 р.) волоські 39, словінські 101.

Щоденні газети (1914) волоські 2, словінські 5.

Число грамотних (1910) Волохів 830.809, себто 28% всієї людности.

Число грамотних (1910) Словінців 952.234, себто 76% всієї людности.

Словінці мають культурне товариство з 80.000 членами, якого не можуть виказати не тільки угорські Волохи, але й самі Мадяри. Політичне партійне життя угорських Волохів находить ся в ембріональнім стані, ізза внутрішньої їх слабости про більше партій як одна й мови не може бути, тому то й число їх репрезентації в парламенті вносить лєдві 4 членів. Натомісь у Словінців є дві великі горожанські партії: ліберали та католики. Соціалізм у Словінців слабій, але рішуче сильніший ніж в угорських Волохів, які мають всього на всього одну газетку (тижневик), підтриману партією самих Мадярів-соціалістів; натомісь Словінці мали 1914 р. одну соціалістичну щоденну газету, одну добре редактовану наукову часопись, 13 фахових газет. В рільництві, ремісництві, торгівлі стоять Словінці високо. Волохи-ж Угорщини живуть ще й до сьогодні в старосвітській первіности, з вїємком фінансів (банки).

Отже виходить, що найслабша австрійська народність представляє, абсолютно беручи, далеко більшу вагу ніж найсильніша угорська.

Коли культурні відносини Волохів, найсильнішої числом народности на Угорщині такі, то що можна-б сказати про найслабших Русинів? Політичної партії там зовсім нема, парламентарні заступники їх Мадяри та Жиди; газету мають одну (та й сю видає правительство); господарських грошевих або просвітних інституцій зовсім нема, організації (крім церкви) взагалі нема, шкіл своїх, навіть елементарних, майже нема: на все се вони занадто бідні. Хочби й хотіли дещо з сього мати, не мають до їх осягнення ніякої сили. Коли з Волохів нашло ся на державній службі 135 таких, що себе виявляли при конскрипції за таких, що говорять волоською мовою, 137 таких на вермеждьській, 91 таких-же

на міській службі, то з Русинів виявляєть ся Русином на державній службі 1 (Агад, на вермезькій 2 та один діурнист в Шарині (один сільський нотарь, один окружний суддя), а крім них ще 4 адвокати. Решта почуваєть ся щодо мови Мадярами, а то цілковито оправдано, бо українську мову знають дуже слабо, або й зовсім ні, по малярськи ж вмють докладно. На Угорщині нема тої галицької дивовизни, яка виявляєть ся в москвофільстві Українців, що не знають зовсім московської мови.

Що напр. до народніх шкіл, не буде без інтересу подати ось які цифри: народніх шкіл є на Угорщині (без Хорватії) 13.026 з малярською викладовою мовою, 3504 з немалярською. З сих останніх волоські 2301, німецькі 436, словацькі 418, сербські 269, українські 61. З усіх учеників волоської народн. (225.985) вивчало ся в матерній мові 168.615 німецької " (235.754) " " " 45.728 словацької " (256.842) " " " 47.415 сербської " (45.942) " " " 38.549 української " (43.949) " " " 4.170 хорватської " (22.089) " " " 53

(Українською властиво не можемо отесей молодіжи назвати, бо про українство не має вона ні найменшого поняття).

При таких обставинах легко можна зрозуміти велику різницю в культурних, господарських і політичних відносинах поміж народностями Австрії й народностями Угорщини. Що Мадяри мають таку перемагаючу силу над немадярами, сьому винні примітивности розвитку сих останніх.

Так отже на Угорщині кожда верства суспільности стоїть під проводом консервативного дворянства, отже історичних клас, і се надає головну ціху угорському політичному життю. Хоч в новіших часах вступили на арену й інші верстви, все-таки провід історичної шляхти безперечний. Від тисячолітнього проводу походить визначне політичне почуття шляхти, яке оснований ся й до сьогодні на довговіковій практиці багатьох поколінь. Се ж дає таки й багато вигоди (Vorteil). В Австрії політичної опинії нема, натомість в Угорщині саме через таке вихованне шляхти вона така велика, що хочби й яка політична подія трапила ся вдома або на заграницею, на Угорщині вироблюєть ся зараз рішуча опинія.

С. Новик.

(Далі буде).

До відома полонених.

При військовім міністерстві Української Держави у Києві утворено комісію для військових полонених. Завдання комісії відправляти прибувакчих з полону на місяць мешкання, подавати матеріальну та юридичну допомогу всім полоненим, як прибуваючим з полону, так і тим, котрі поки-що zostали ся в полоні, а також допомогти родинам полонених. По всім питанням, які торкають ся військових полонених, комісія має зносити з німецькою та австро-угорською місціями для справ військових полонених у Києві при відповідних посольствах. До сього часу випускають ся з полону тільки хорі й інваліди. З першого липня почала ся відправка з Австро-Угорщини також і здорових полонених. Вони направляють ся у Волочеськ і Радивилів, де існують етапно-розділюючі стації. Звіде ся одержанню відповідної допомоги установленної законом Української Держави, Українці відправляють ся безпосередно до військових начальників, а Росіяне в Оршу. Хорі як і раніш користують ся санітарними поїздами військової санітарної управи й їдуть до Києва, де відповідно до стану здоровля розділяють ся по лікарнях. З Німеччини поки-що прибувають лише хорі й інваліди. Стації прийняття — Голоби і Режище: Комісія вживає заходів полішити матеріальне становище тих військових, які поки-що zostали ся у полоні. Вже вислано до деяких збірних таборів Австро-Угорщини й Німеччини кілька вагонів з харчами.

Комісія ужила заходів зацікавити громадянство справою полонених. На всеукраїнськім земськім зїзді, на пропозицію голови зїзду Петлюри ухвалено при кожнім земстві заснувати комітети для допомоги полоненим. Від 6 до 11 серпня земства уладжують „тиждень полонених“ — збір по всій Україні на допомогу полоненим. Що торкаєть ся допомоги родинам полонених, то в розпорядженне військових начальників асигновано 800.000 карб. для видачі допомоги родинам за всі місяці, за які вони не одержали ніякої допомоги. Пересилка пакунків і грошей до Німеччини й Австро-Угорщини поки-що не полагоджена. Приймають ся тільки письма. Незабаром приїжджають до Берліна й Відня комісії для справ полонених, які між иншими справами мають полагодити й справу пересилки пакунків і грошей для полонених. По одержаним інформаціям головою комісії для справ полонених до Німеччини призначено Костя Новаховського.

В розпорядженне начальника головної санітарної управи визначено кредит на санітарно-гігієнічні потреби при прийняттю полонених на Україні в сумі 697.850 карб. В Києві засновано комісію для реєстрації полонених, в Києві, Харкові й Проєкурові будуть утримуватись бані й пральні для повертаючих полонених.

На запомоги для повертаючих полонених призначила Рада міністрів Української Держави кредит в сумі 500.000 карб. Подаємо тут постанову в сій справі Ради міністрів, затверджену гетьманом 29 червня с. р.

Всі полонені, які повертають з німецького та австро-угорського полону ділять ся на два розряди: 1) Українців і 2) Росіян, а крім того кожний розряд ділиться на 3 категорії: А) здорових, Б) поранених і В) хорих.

І розряд. Українці. А) про розділ допомог здоровим. 1) Козаки Українці одержують по 3 карб. добових грошей, починаючи з дня прибуття до першої роздільно-евакуаційної стації й кінчаючи днем прибуття до місця свого постійного мешкання, а також документ на право безплатного переїзду по залізниці до свого мешкання. 2) Старшини Українці, відповідні їм по рангу військові урядовці, священники і сестри милосердя одержують допомогу в розмірі: а) вищі офіцери, відповідні їм рангою військові урядовці і сестри милосердя—200 карбованців; б) штабові офіцери, відповідні їм рангою військові урядники й священники—300 карб.; в) генерали й відповідні їм рангою військові урядники—400 карб., а також документи на право безплатного переїзду по залізниці до місця свого постійного мешкання.

Б) Про розділ допомог раненим сказано таке: 1) Козаки Українці одержують грошову допомогу на 10% більш допомоги здоровим, а також документ на право безплатного переїзду по залізниці до місця свого постійного помешкання. 2) Старшини, військові урядники, священники й сестри милосердя одержують грошову допомогу на 25% більш допомоги здоровим, а також документи на право безплатного переїзду по залізниці до місця свого постійного мешкання.

В) Про розділ допомог хорим: 1) Старшини, військові урядовці, священники й сестри милосердя користують ся медичною допомогою за весь час переїзду по території України, а також одержують грошову допомогу згідно з пп. 1 і 2, розряду 1, категорії А) і точки 2, розряду 1, Категорії Б).

2. розряд — Росіяне. А. Про розділення допомоги здоровим. 1) Салдати-Росіяне одержують утриманне натурою на продовольчих станціях підчас переїзду через територію України до російського кордону. 2) Офіцери, військові урядовці, священники та сестри милосердя одержують одноразову грошову допомогу в розмірі: а) вищі офіцери, відповідного чину військові урядовці і сестри милосердя — 100 карбованців; б) штабові офіцери, відповідного чину військові урядовці і священники — 150 карб.; в) генерали і відповідного чину військові урядовці — 200 карб., а також документ на право безплатного переїзду по залізниці по території України до кордону Росії.

Б. Про розділення допомоги раненим. 1) Саддати Росіяне, як зазначено в точці 1, категорії В, розряду 2, користують ся медичною допомогою за весь час переїзду по території України. 2) Офіцери Росіяне, військові урядовці, священники і сестри милосердя одержують грошеву допомогу згідно з точкою 2, розряду 2, категорії А.

В. Про розділення допомоги хорим. 1. Саддати користують ся медичною допомогою за весь час переїзду по території України. 2) Старшини, військові урядовці, священники та сестри милосердя користують ся медичною допомогою за весь час переїзду по території України, а також одержують грошеву допомогу згідно з точками 2, розряду 2, категорії А і точки 2, розряду 1, категорії В.

ІІ. 1) Допомога, що буде видана Росіянам, повинна бути принята на увагу при фінанських розрахунках України з Росією. 2) Військовим старшинам, як Українцям, так і Росіянам, що повертають з полону, одіж і чоботи з інтенданства не видають ся. 3) Раненим уважаєть ся той, хто дійсно може довести факти свого поранення, т. зв. „палечники“ не уважають ся раненими. 4) Грошева допомога, а також документ на право безплатного переїзду видають ся тільки на евакуаційних станціях. 5) Евакуаційна станція, що видає допомогу, робить відповідну примітку на документі полоненого, який видано йому в Німеччині або Австро-Угорщині. Видача допомоги не може бути зроблена без примітки на документі.

Національна справа.

(Уваги на часі в зв'язку з війною).

ІІІ. Соціалізм і національна проблема.

(Кінець)*.

К у н о в напр. називає право всіх народів на самостійність „морально-мистецькою фікцією без історичної підвалини...“ Він і досі не добачає ще в новітній історії величезного процесу національного розрізнення, натомість бачить скрізь та завше в дотеперішнім історичним розвитку „від старих культурних держав Азії й Америки аж по новітню добу...“ лише загальний образ могутньої амальгамації, невпинного стоплювання малих народів у великій культурній державі (!). В сих останніх гегемонія державно-пануючого є опісля логічним вислідом. „Оскільки в одній державі—зауважає з сього приводу К у н о в—злучено більше народів різної численности, культурного рівня та господарського характеру, се абсолютне неминує, щоб при унормованню спільних державних справ більший, сильніший і більше розвинений народ в більшій мірі ділав та щоб його інтереси набули переваги“ (Підкреслене мов. І. Б.). Се вже очевидний національний дарвінізм, який в приложенню до практичної політики означає лише модерно замаскований вище згаданий старий національний феодализм. Другий з наведених згори німецьких його прихильників Л е н ш надає сій суб'єктивно-заборчій теорії характер об'єктивного суспільно-природного закону, кажучи, що життя народів і держав має бути трактоване не „з становища бажань та потреб, але законів розвитку“, а вони неначе не знають ніяких „індивідуальних бажань та домагань, але тільки „історичну неминучість“, яку витворюють знову „найсильніші й найздатніші національні одиниці“, міжтим як решта менших народів лишаєть ся тільки випадками сього історичного розвитку й не має ніякого іншого історичного завдання, як повільно та протягом часу бути „засимільованими“ й „замальгамованими“.

Від сього національного дарвінізму був уже лише один крок до т. зв. „соціалістичного імперіялізму“,

який в ґрунті річи є звичайним заборчим національним феодализмом, тільки назверх трохи підмальованим та причупуреним неначе в соціалістичнім дусі. Сей останній вже без застережень виступає проти визвольних змагань поневоєних народів, які неначе не завше та не скрізь є у згоді з історичною „необхідністю“ або тенденцією новочасного розвитку. Тому соціалімперіялісти відкрито виступають проти національної засади. Один з них В и н і к називає її „несоціалістичною“; на його думку „робітничий рух прийняв її, як багато дечого іншого, з духової зброї буржуазно-революційного періоду ХІХ віку“. „Соціалізм — каже він — не може ані зробити ся основою для політичного устрою нинішних держав, ані признати безумовне право кожної нації до абсолютної самостійности. Оскільки соціалізм може вплинути на нове улаженне відносин після війни, мусить він притім, як і всюди, виступати напрям своєї волі з загальних тенденцій розвитку й інтересу пролетаріату“*).

Се вже — як дотепно іронізує Бернштайн—договорили ся до того, що мовляв „історичним правом малих хай буде проковтнутими великими“ (Цитована вище праця, стор. 754). Не без причини він остерігає далі перед величезною небезпекою сього неоімперіялізму, який „не лише матеріально, але й інтелектуально заповнив соціалістів великих держав“... Зовсім слушно критикує батько соціалістичного ревізіонізму сью імперіялістичну пошесть в соціалізмі в часі війни: „Сей імперіялізм не є тим, що промовує пляхи для соціалізму, але загрожує їх. Не є його повитухою, але вбійником, бо инакше соціалізм означає демократичну організацію та співробітництво людства“ (757). Бернштайн ґрунтовно провадить напад далі на централістичні течії в новітнім німецькім соціалізмі, твердючи раціонально, що не централізм і не заборчий імперіялізм є двигуном людського поступу, але „полученне сил вільних народів для великих спільних діл...“, для чого одначе не потрібно жадного воєнного батога над ними...

Се збоченне соціалізму на манівці захланного та протинаціонального імперіялізму не є випадковим. Воно мало давні передумови в традиційнім центральній-державнім зарбарвленню наукового соціалізму від самого його початку, дошкульність чого соціалізм недержавних народів (в Австрії, особливо в Росії) відчував на кожнім кроці свого визвольного руху. Як ми вже зазначили вище, ревізіонізм в національній справі обмежив ся в соціалізмі лише сферою теорії, не сягаючи до щоденної практики, в якій всевладно панував старий дух державно-імперіялістичного фететизму. Під час сїєї війни, не зважаючи на те, що скрізь лунає гасло національного самоозначення, між соціалістами державно пануючих народів починає знову прокидатися та дужати сей протинаціональний атавізм. „Національний дарвінізм“ чи „соціалістичний імперіялізм“ в Німеччині, „демократичний централізм“ в новій Росії, паперово-догматичний „екстериторіальний автономізм“ у „відновленій“ Австрії й вже зовсім безпардонна примусова курателія над поневоєними народами Угорщини з боку мадярських соціалістів — все се дуже вимовно свідчить про те, як навіть у міжнароднім соціалізмі

* Цитує після К. Кавтського: Національна держава, імперіялістична держава й союз держав, 1915, стор. 3, де знаменито скритиковані сї заборчі теорії в „соціалістичній“ масці. Відтак про се пор. також його полемика з К у н о в и м на сторінках „Die Neue Zeit“ (Річн. ХХХІІІ, т. ІІ, чч. 3, 6, 8); далі дуже цікаву критику у розвідку Реннера: Соціалістичний імперіялізм чи інтернаціональний соціалізм? у відомій вже нам збірці статей сього автора й Гаммера. Національний дарвінізм у німецькім соціалізмі вельми річево та влучно був критично розглянутий чеським публіцистом Sigma (псевдонім) на шпальтах празького „Právo Lidu“ (1916, чч. 201, 208, 215 і 222). Пор. його серію статей під заг. К orientací u národnostní otázky (питанню). Псевдонауковість новітнього „соціал-імперіялізму“ переконуючо засував Бернштайн у вище згаданій розвідці Vom geschichtlichen Recht der Kleinen (в „Die Neue Zeit“, 1915, ч. 24).

залишило ся й досі багато пережитків захланного національного феудалізму*).

Сей протинаціональний рецидивізм у соціалізмі саме тепер, коли в кривавих боях найлютішої всевітньої війни родить ся новий світ, новий лад, нова суспільність — є дуже небезпечною появою, яка мусить бути переможена рідніш ніж запусить глибше корінне у сучасне життє. Ми бачили вже, як національні рухи органічно й природно виплинули з новочасного розвитку суспільно-політичного ладу, як вони обумовлені й спричинені були головними факторами сього останнього, себто: капіталізмом, демократизмом і соціалізмом. Се немов природне рівнянне о чотирьох членах, які так цупко переплетені поміж собою, що ані одного з них не можна випустити без нарушення загального постулу суспільности. Соціалізм, який є вищим логічним щаблем демократизму, як і розвитковим заперечником свого батька, себто капіталізму, є й мусить бути природним оборонцем і визволителем поневоленних недержавних народів. Як се чудово висловив ватажок голяндської соціалдемократії Трульєстра на незабутнім противовнінім конгресі Інтернаціоналу в Базелі (1912 р.): Ми мали народи, але з нами є величя сила міжнародного соціалізму!

Соціалізм, завданням якого є перемогти суспільні антагонізми, мусить також покласти кінець національному ворогованню. Підмінувавши соціальний феудалізм, він мусить так само поконати й його рідного брата, себто національне кріпацтво. Майбутній новий Інтернаціонал має бути зорганізований після національно-автономічної засади, а не державно центральної, як здебільшого досі. Соціалізм мусить відкинути всілякі псевдо-демократичні й ніби наукові спроби „національного дарвінізму“, а насамперед антидемократичного імперіалізму у своїм власнім лоні, як він слушно відкинув т. зв. суспільний дарвінізм з боку деяких буржуазних соціологів.

„Natio nationi res sacra“ (Один народ для другого рід свята) хай буде його життєвим гаслом. Се значить, як писав найпослідовніший соціалістичний дослідник національної справи Кавтський, що „ніякий народ не потребує рости коштом другого, жаден загрожувати инший...“ Лише таким чином згодом буде промощений шлях до епохи вічного миру, до визволення всіх народів, до всевітньої спілки вільних народів, словом до Швейцарії, обіймаючої цілу земну кулю!..

Ін. Бочковський.

* Про сі рецедивістичні появи в німецькій соціалізмі була мова вище. Про відношенне Нової Росії до національного питання чимало матеріалу зібрано було на сторінках „Вісника Союзу визволення України“ (Пор. між иншими мої дві статі про се: Російська революція та національне питання у Росії, ч. 146 й До національної справи у новій Росії, ч. 163. Крім того невідписану цілаву статтю: Демократичний централізм, ч. 169). Щодо відновленої Австрії характеристичною є основна різниця поміж стокгольмськими заявами німецької соціалдемократії й славянських (головно чеської) соціалдемократіями; далі відома резолюція щодо національного питання торічного вересневого австро-німецького партайтагу у Брюні (Брні), скерованого проти державно-правних заяв не-німецької соціалдемократії й спеціально проти заяв чеських соціалдемократів-автономістів. Найяскравіше одначе ся заява кидает ся в очі у мадарської соціалдемократії, яка навні (напр. у Стокгольмі) виступає оборонцем національної свободи й рівноправности, а у себе вдома супроти угорських інородців тримаєть ся загально-мадарської (бегарської) політики примусової опіки. Орган словацької соціалдемократії „Robitnické Noviny“ (з жовтня минулого року) скаржить ся й протестує проти того, що мадарські товариші відмовляють їм право окремого власного заступництва на стокгольмській конференції. „Мадяри—пише згадана часопись—хочуть, щоб про нас рішало ся-б без нас. Словацький робітник задрожить справедливим гнівом над таким поведженнем людей, які все мають повен рот міжнародности та демократизму, але не мають відваги та охоти признати нам те на що маємо право у власнім руху. Не хочемо на будуче зносити сю безправність та надвладу“.

Вісти.

Убивство команданта німецьких військ на Україні Айхгорна. Бюро Вольфа доносить з 30 липня: В Києві вироноано атентат на німецького маршалка поручника фон Айхгорна та його адютанта фон Дреслера. О 2-ій годині в полудні на вулиці Катеринославській надіхав дорожкою соціал-революціонер Борис Донський і кинув в переходячого туди маршалка поручника бомбою. Вибух бомби тяжко ранив маршалка поручника та його адютанта. Над вечір обі жертви атентату закінчили життя. Виконавця атентату арештовано. Походить він з Рязані і числить 23 роки. Донський належить до соціал-революційної партії в Москві і дістав припорученне від революційного комітету в Москві вбити маршалка поручника фон Айхгорна. В тій цілі приїхав перед кількома днями до Києва. Слідство ще не покінчене, а з зібраних досі матеріалів виявляєть ся, що пляновано також атентат на гетьмана. На першу звістку про атентат в Берліні, цісар Вільгельм вислав телеграфічно заяву свого глибокого співчуття на руки маршалка поручника фон Айхгорна. На місце злочину явив ся сейчас гетьман Скоропадський і особливо зайняв ся уділенням першої помочи тяжко раненим. Опісля удав ся до німецького посольства і в імени Української Держави зложив кондоленцію. З сеї нагоди видав гетьман маніфест, в котрім заявляє непричастність українського народа в злочині і зазначає, що на приятеля Української Держави підніс руку ворог України. У Відні іменем українського народу зложив кондоленцію у німецькім посольстві посол України В. Липинський.

На руки німецького посольства в Києві зложили заяву глибокого співчуття з приводу атентату українська партія соціалістів-федералістів, представники хліборобів, а в імени большевиків зложив заяву співчуття предсідатель мирової російської делегації Раковський. Численні члени усіх партій зложили кондоленційні картки на руки німецько-української делегації. Гетьман вислав кондоленційну телеграму від української держави і народу до німецького цісаря. В каплиці при гетьманській палаті відбула ся панихида, в якій взяли участь гетьман з родиною та своїм штабом, українські міністри, архикн. Конрад Баварський, німецькі послы, австро-угорські та болгарські представники властей.

В справі мирових переговорів між Україною і Совітською Республікою пише „Рада“, що сі переговори зійшли на якусь мертву точку, з якої не зсунуть ся ніяк. Прилюдні засідання не відбувають ся вже від довшого часу. На однім з останніх засідань, що відбуло ся тижнів тому зо три, виявилась незгода між українською та совітською делегацією щодо державних границь між обома державами і видно, з того часу до згоди не дійшло. Совітська делегація в справі границь нехтувала всякі розумні підстави до розмежування і претендувала на етнографічні українські місцевости, як частина Харківщини та Катеринославщини, не кажучи вже про ті, що лежать на північ і схід від них. Певна річ, що Україна на се пристати не може. Видимо, в справі розмежування й лежить та мертва точка, на якій спинили ся переговори.

Справа державної границі між Україною і Донщиною. „Нова Рада“ доносить, що на зїзді гірнопромисловців отаман донських козаків Краснов заявив таке: військовий уряд посилає в Київ делегацію до німецького правительства для заключення таких умов: Німеччина признає право всеведкого донського війська на самостійне існування, допомагає Дону зброєю, знарядями й патронами, замість чого одержує право доброзичливої торгівлі. Донське Військо оголошує неутральність, бороти ся буде виключно з большевиками. Без сих уступок неможливо одержати необхідної допомоги. Уже одержуємо багато матеріалу до боротьби з большевиками. Відносно таганрозького округу, сказав отаман, що в його була німецька делегація і завила, що вища німецька військова управа стоїть в сьому питанню по стороні Дону. Незабаром зробить ся цісареві Вільгельмови

предлогу про необхідність залишити таганрозький округ Донському військови. — Та ж часопись повідомляє, що справа установа границі між Україною і Доном залежить від німецько-донських відносин. Як що осередні держави признають самостійність Дону, тоді й український уряд признає донську державу в тих самих межах.

Зміни в українськмі міністерстві у Києві. З Києва доносять, що розпорядженнем гетьмана, предсідателя міністрів Лизогуба звільнено з становища міністра внутрішніх справ, а затверджено на уряді предсідателя міністрів. Міністром внутрішніх справ іменовано генерального секретаря Кистяковського, а генеральним секретарем іменовано помічника міністра справедливости Сергія Завадського.

В українськмі міністерстві закордонних справ зроблено деякі зміни щодо загальної організації міністерства. В міністерстві утворено два департаменти: департамент загальних справ, директором якого лишається К. Лоський і департамент чужоземних справ, директором якого призначено б. українського посла у Відні д. Яковлева. Сей департамент має чотири відділи: політичний, дипломатичний, консульський і відділ преси. Віцедиректором департаменту чужоземних зносин призначено М. Левицького, бувшого посла в Туреччині. — Послом Української Держави до Туреччини призначено п. О. Кистяковського, радником посольства Галіна, а секретарем О. Левицького.

Відплата за Мірбаха. „Vossische Zeitung“ доносить з Стокгольму: Провідника соціал-революціонерів Каца (Камкова), котрий 3 липня виголосив на зїзді совітів підбурюючи промову проти вбитого посла гр. Мірбаха і закликував до отвертої боротьби з теперішнім правительством, засуджено і розстріляно разом з провідницею сього табору Марією Спірідоновною (швейцарською) було спростування сеї чутки).

Російсько українські переговори. Бюро Вольфа доносить з Києва: На спільнім засіданню політичної комісії російської і української мирової делегації, тому, що не прийшло до порозуміння між обома сторонами, на пропозицію української делегації вибрано субкомітет для тіснішого усталення етнографічної границі.

Бесарабське питання. Київські часописи доносять, що між Україною і Румунією прийде дотично бесарабського питання до порозуміння. Румунське правительтво мало заявити ся за віддачею Україні оспорюваних повітів Аккерману і Хотина і зарядило відкликання з тих повітів своїх військ.

Німецький вивіз на Україну. Німецька часопись „Welt-handel“ подає деякі цифри з німецького вивозу на Україну: До половини червня с. р. вислано 230 вагонів з різними машинами, 92 вагонів з всякими товарами, як ремісничі знаряди, вироби з солінгеньської сталі, дротяні штифти, коси, сокири, молотки, емалювана посуда і т. ин. Всі товари перед висилкою провірено щодо доброти і цін. Вкоротці буде вислано знов 600 вагонів з господарськими машинами і 360 вагонів з всякими товарами, з яких частина є вже в дорозі. Вартість одного вагону оцінено пересічно на 30 тисяч марок, а ціна продажі 75 тисяч марок, так, що вартість висланих вагонів виносить 9 мільйонів 600 тисяч марок, а ціна продажі 24—30 мільйонів. На рахунок замовлень українське правительтво виплатило вже 10 мільйонів карб.

Новий виборчий закон до земських установ на Україні. З Києва доносять, що праця комісії над переглядом закона про земства іде повним ходом. В чотирехсистемну схему виборів — загальне, пряме, рівне і тайне голосування — вносить ся низка змін. Принцип прямих виборів і тайної подачі голосів удержується ся. В принципі загальности вноситься ся слідуєча зміна. Виборчим правом користуються особи в віці від 25 літ. Установлюється ся однорічний речинець замешкання. Не користуються виборчим правом особи, які стоять у військовій службі, міліції, ценці, судово карані, виключені з громад та позбавлені заробітку. З жінок виборчим правом користуються тільки ті, що платять земський податок, хоч-би в малій кількості. Вводиться ся куріяльна система виборів. На разі задумує комісія оснувати дві курії, які будуть мати ріжну скількість

міськ, залежно від розміру загальної суми плачених курією податків. Принято систему голосування на кожного депутата зокрема. Курія має право вибрати депутата незалежно до його приналежности до другої курії. Проект закона не установлює ніяких обмежень національного та віроісповідного характера.

Скасування закону про національно-персональну автономію. Рада міністрів одобрила закон про скасування національних міністерств. Новий закон припинює силу закону 9-го січня 1918 р. про національно-персональну автономію. Культурно-просвітні справи скасованих міністерств передаються міністерству освіти, інші міністерству внутрішніх справ. (Н. Р.).

Представники селянських спілок Київщини відбули 7-го липня с. р. збори та зорганізували Губерніяльний Комітет. Ухвалено обновити роботу в повітових селянських комітетах по новому статуту, затвердженім в окружнім суді.

Антантські й німецькі умови миру. „Localanzeiger“ доносить, що коаліція усталила на останній конференції в Парижі слідуєчі мінімальні умови, під якими могла б почати мирові переговори: 1) Безумовне звернення і відшкодування Бельгії за всі втрати, які вона потерпіла під час війни. Про ужиття Бельгії на застав не може бути мови; 2) Звернення Франції Альзасії і Лютарингії; 3) Відступлення Трієнту і Трієсту Італії; 4) Англія одержить Єгипет і задержить всі здобутки, осягнені на Туреччині під час світової війни; 5) Німеччина зрікається своїх колоній. Коли б Німці згодились на такі мінімальні умови, то коаліція зречеть ся також своїх жадань, щодо відірвання польських провінцій від Пруссії, а також розбору Австро-Угорщини, яка мусіла б віддати Сербію, Черногору і Альбанію. Альбанія мусіла б перейти під протекторат Італії, а Австро-Угорщина мала б зрести ся вливу на Балкані. Доки німецьке правительтво не згодиться на вище наведені умови, доти такі заяви, як остання промова канцлера Німеччини про Бельгію не можуть мати значіння. Від сих жадань коаліція відступити не може і тоді спинить війну, як що вони будуть сповнені. — Про німецькі умови мира орган Гюрського „Новая Жизнь“ доносить: Німці прислали еспанському правительству програму для евентуальної мирової конференції. Зміст сеї програми слідуєчий: 1) Німеччина не жадає ніякої анексії ані контрибуції на заході; 2) Мирові переговори з Росією і Румунією остають ся в силі, одначе можуть бути переглянені на міжнароднім мировім конгресі; 3) Справа Бельгії буде основно і остаточно рішена на мировім конгресі; 4) Німеччина жадає свободи плавби і розоруження Гібральтару і Суецького каналу, а також права користування вугольними стаціями; 5) Що дотичить колоній, то має бути захований передвосний стан.

✓ Проект про вище управління церквою на Україні. На однім з передпослідних засідань церковного Собору у Києві розглянено й одобрено проект про тимчасове вище управління церквою на Україні. Після проекту православна церква на Україні знаходиться в канонічнім звязку з патріархом всеросійським, вище тимчасове її управління, організується на основі автономії. Патріарх має право затверджувати і благословити київського митрополита, благословити всіх єпископів України, яких затверджує священний собор. Крім сього має патріарх право вишого апеляційного суду над всіми українськими єпископами, благословити скликання соборів України. Вищим органом законодавчої правительственной церковної влади є український церковний собор, який скликається раз на три роки, а в виключних випадках і частійше. Собор складається з завідуючих українськими єпархіями єпископів, вікарних клериків, горожан вибраних на повітових зборах. Проект прийнято 213 голосами проти 128 голосів українських членів собору, які здержались від голосування.

„Народня Воля“, щоденна селянська часопись, яка в часах перевороту припинила своє існування, заходами товариства співробітників „Народньої волі“ відновляється і буде виходити два рази в тиждень. Відповідальним редактором має бути Клим Подішук.

Справа університету в Катеринославі. На засіданню Думи порішено використати наукові сили Українців, котрі приїз-

джають з Росії й прискорити відкриття в Катеринославі університету. Дума затвердила всі свої постанови про дарунок величезної будівлі на університет і клініку.

Справа вищих шкіл на Україні. Міністер народної освіти Василенко в листі до проф. Вернадського, якому поручено організування академії наук, між иншим висловив свій погляд, що в Києві треба закласти окремий державний український університет, а не додавати українські рівнобжні катедри на університеті Володимира, який повинен остати ся російським. Для підготовки наукових сил треба установити відповідні підмоги в формі стипендій. Щодо академії — то треба вперед подати про матеріальне її забезпечення відповідними льоклями, власною друкарнею, бібліотекою і т. п.

Смерть Софії Галечко, хорунжого У. С. С. Хорунжий У. С. С. Софія Галечко померла в Пасічній під Надвірною дня 20 с. м. Утонула купаючись в Бистриці.

Представник данського уряду був з офіційною візитою у управителя міністерством закордонних справ Д. Дорошенка. Таким чином Данія офіційно признає Україну самостійною державою (Н. Р.).

Залізничний страйк на Україні. Перед двома тижнями вибух на південно-західних залізницях залізничний страйк, який відтак поширив ся майже на цілу Україну. Причиною страйку була не виплата залізничним служачим платні за два місяці минулого ще року, коли на Україні панувала анархія й большевики. Хоч правительством пішло на зустріч домаганню залізничників і приобіцяло частинно задовольнити їх домагання, про те страйк ще досі не зовсім спинив ся і в сім де хто бачить чужу руку, яка ніби-то підтримує залізничників. Були проби надати страйкови політичний характер. Залізничники домагають ся також дозволу на існування залізнично-дорожньої організації служачих, що мала б захищати їх економічні й політичні інтереси, але правительством на се не годить ся. Безпосереднім наслідком страйку було те, що Німці і Австрійці почали прибирати залізничний рух під свій заряд, а правительством відновило російський закон з 2 грудня 1905 р. про заборону страйків.

Нова вища школа в Києві. В „Новій Раді“ читаємо: З 1 вересня с. р. група професорів університету св. Володимира й комерційного інституту відкриває Близькосхідний інститут, мета якого — підготовка діячів у справах економічного і політично-адміністративного життя на близькому Сході, а почати — підготовка дипломатичних агентів, консулів, урядових і приватних комерційних агентів і ин. Інститут має складати ся з двох основних відділів: консульського і комерційного. Курс навчання двохрічний. Навчання буде відбувати ся вечерами. Буде звернена увага на практичне вивчення турецької, болгарської, сербської та інших мов. У склад студентів приймають ся особи обох полов. що мають закінчену вищу або середню освіту. Директором інституту вибрано проф. Богаєвського.

54 українських гімназій відкрито в таких губерніях: на Київщині 18 (Київ 3), на Поділлі 6 (1 реальна), на Херсонщині 5, на Волині 2, на Катеринославщині 3. Крім того відкрито середні школи в Харкові, в с. Дмитрові, в Ростові над Доном і в Катеринодарі.

Наказ про українську мову. В „Новій Раді“ читаємо: Державний секретар розіслав до всіх міністерств наказ про українську мову з 9 липня такого змісту: „До всіх міністерств: З урядових актів видно, що державною мовою Української Держави визнається українська мова. Одначе з тих паперів, що надходять до державної канцелярії—виявляється, що не всі міністерства додержують державної мови в листуванні, примушуючи сим державну канцелярію писати так службові папери переважати на українську мову. З огляду на се ласкаво прошу міністерства не відмовити вживати в листуванні з канцелярією виключно української мови, як державної мови. Підписав товариш державного секретаря Могилянський. Директор заграничного департаменту Гаєвський.

Умова поміж Донцями і Астраханцями. Правительства Дону і Астраханського козацтва зробили поміж собою умову, якою признають повну внутрішню автономію кожної сторони, взаємну піддержку в питаннях, що торкають ся включення в склад території обох сторін міст і земель, приєднання яких було-б безумовно необхідним з воєнно-стратегічних і економічних міркувань. Признаючи головним завданням боротьбу з большевизмом і анархією на території Астрахані, Дону і Північного Кавказу, правительства обох держав зобов'язують ся взаємно давати повну піддержку всіма засобами й силами... Тому, що ще не вияснило ся як слід політичне становище в центрі і на півночі Росії, обидва правительства признають необхідним утворення на півдні Росії міцного державного організму на федеративних основах, в склад якого повинні вийти Дон і Астрахань повноправними членами. Умову підписали донський отаман Краснов і астраханський отаман князь Тундутов.

Самостійність Туркестану. Як сповіщають київські газети, Туркестан оповістив себе самостійною республікою в союзі з Росією.

Нота України до Дону. Правительство Української Держави звернуло ся до отамана Всевеликого Війська Донського з такою нотою: Правительство Української Держави, бажаючи незмінно жити в дружбі й мирі зі своїм сильним сусідом Донським Козацтвом і вітаючи стремління Всевеликого Війська Донського до державної самостійности, дуже бажало-б увійти в найтісніші добросусідські взаємні відносини з Великим Військом Донським, як з суверенною, цілком самоопределеною і ні від кого незалежною державою на непохитних основах взаємности й рівности. Але в першій уступі декларації Великого Війська Донського оповіщає ся, що „Військо Донське є самостійною демократичною республікою лише до „організації єдиної Росії в тій чи иншій формі“, а в уступі шостім „Донське Військо пропонує всім державам визнати його права на самостійне існування“ знову лише „до часу організації в тій чи иншій формі єдиної Росії“. Таким чином згідно декларації, державна організація Великого Війська Донського має в теперішній момент лише тимчасовий характер, а се на жаль занадто утруднює можливість рішення поміщеного в 3-м уступі декларації питання про установлення певних границь поміж Військом Донським і Україною, не дивлячи ся на найширніше бажання Української Держави рішити се надто важне державне питання по можливості найскорше і оконечно, а не лише тимчасово. Тому зі свого боку, уважаючи установлення постійних державних взаємних відносин поміж суверенними державами Дону і України дуже цінними і необхідними, правительство вірить, надіється і щиро бажає, щоб усі перепони до сього були скорше усунені. Голова ради міністрів Ф. Лизогуб. Управляючий міністерством закордонних справ Д. Дорошенко.

Тимчасова самостійність Криму. Предсідатель зїзду земських гласних в Симферополі в промові підкреслив, що Крим проголошує ся тимчасово самостійним, остаточно-ж доля Криму рішить ся силами, що стоять на зовні. Налбандов в окремій промові пояснив з приводу взаємовідносин з Україною, що правительство нічого не зробило, що викликало-б неприємні відносини з боку України. Уряд виходить з двох точок: 1) признання в свій час Україною самостійности Криму; 2) признання права народів на самоозначення. Суперечка розв'яжесть ся на міжнародній мировій конференції, де будуть і представники Криму (Р. Г.).

Учителів шкіл на зайнятих землях Волині, Підляшя й Полісся просимо прислати нам відповіді на такі питання:

- 1) Назва місцевости, де є школа?
- 2) Скільки клас має школа?
- 3) Скільки учнів у школі: хлопців? дівчат? разом
  - а) скільки вписано „ „ „
  - б) „ вчало „ „ „

а

- 4) Н скільки ступнів поділені школярі і скільки їх у кождім?
5. Вислід класифікації.
- 6) Число учнів по національності.
- 7) " " " релігії.
- 8) " " " станам.
- 9) " " " зайняттям їх батьків.
- 10) Чи є при школі які курси для дорослих (для неграмотних тощо) і скільки на них учалося? (дівчат, хлопців).
- 11) Чи є при школі бібліотека і з скільки томів складаєть ся.
- 12) Які прибутки й видатки мала школа?
- 13) Як довго існує українська школа в селі?
- 14) Відколи даний учитель учить в сій школі?
- 15) Хто вив перед ним?
- 16) Хто вчив релігії (чи сам учитель, чи якийсь священник, як священник — то хто)?
- 17) Дата, коли подано відомости, й підпис.

Відповіді посилає на адресу Бюра культурної помочи для окупованих земель, Львів, ул. Чарнецького, ч. 24. Володимир Дорошенко.

Виміну ратифікаційних грамот між Україною і Німеччиною переведено у Відні дня 25/VII 1918 послом Української Держави В. Липинським і радником німецького посольства принцем Ф. Штольберк-Вернигороде.

Процес проти бувших українських міністрів Голубовича і Жуковського та кількох урядників, який вів ся перед німецьким полемим судом у Києві в справі арештовання банкира Доброго, закінчив ся засудами обох бувших міністрів до тюрми на два роки кожного, а інших по одному рокови. Докладне звіттення про сей процес подамо в слідуючій числі.

Меморандум міністру освіти зїзда освіти. Зїзд губернських і повітових комісарів по народній освіті, скликаний за ініціативою міністерства освіти на 11 липня для розгляду стану народньої освіти на всій Україні, розуміючи всю величезну вагу організованої праці в сфері культури, уважає за свій службовий і громадський обовязок довести до відомости пана міністра освіти про таке наше розуміння справи:

1) Перевести в житте принцип організації Української Держави на українському національно-культурному ґрунті міністерство освіти зможе тільки спираючись на добре організований свій апарат на місцях, яким по ідеї є институт комісарів освіти. 2) Институт комісарів освіти виник у часі початку будування Української Держави на руїнах колишньої російської імперії; люде, що стали в складі зазначеного інституту, творили справу державного будівництва; протягом року комісари освіти мусіли організувати й обороняти не тільки школу, але й саму ідею української школи і національну українську культуру — головний життєвий нерв і підвалину Української Держави. 3) Тимчасом становище комісарів освіти, як з боку правного, так і матеріального, та навіть морального, перебувало та й досі перебуває в стані близькому до катастрофального. З правного боку губернські та повітові комісари не мають спроможности виявити свою ініціативу і вести творчу роботу, бо їх інструкція, надаючи їм функції контролю і інформації, позбавляє їх права активної участі в роботі. З матеріального боку комісари не мають ніяких коштів для сієї установи. Юридична безправність часто-густо загрожує комісарам тим, що найдрібніші розпорядки будуть скасовані, а се вже руйнує престиж як його самого, так і міністерства. Тимчасом загальний стан шкільної і взагалі культурно-просвітньої справи вимагає тепер як найбільшійшої уваги та напруження сил усіх органів міністерства, бо низша школа нині переживає добу матеріального занепаду і кризи, не маючи ніякого авторитетного органу, що обороняв би її інтереси і звязував з міністерством. Середня школа знаходить ся в стані деморалізації через вороже відношенне, як з боку частини громадянства, так і учительського персоналу, в більшости поставленого російським обрусительним правительством. Вища школа, при тім стані в яким вона перебуває

зараз, не дає ніяких надій, що там творитимуть ся інтелектуальні сили української нації. З огляду на все вище зазначене, щоб уникнути загрожуючої нам культурної руїни, на нашу думку треба негайно поставити институт комісарів на належну височінь, а саме: до остаточного обґрунтовання правничного життя України органічною законодавчою роботою вищих державних установ, доки українське житте нормуєть ся ще старими російськими законами, надати губернським комісарам права шкільних округ, скасувавши, як стару інструкцію губернським комісарам, так і існуючий поки-що комісаріят шкільних округ, а також поширивши компетенцію губ. комісарів на всі типи шкіл. Треба негайно призначити комісарів у тих місцях, де їх нема, а надто на Харківщині.

Приєднати в склад комісії по утворенню статуту інституту комісарів представників сього інституту, котрі, як люде, знаючі становище на місцях, були-б дуже корисні в сій справі і — надати губернським комісарам право безпосередніх зносин з усіма департаментами міністерства освіти. Повідомляючи пана міністра про все вище зазначене, зїзд має певну надію, що пстреби й інтереси молодой української школи звернуть найбільшійшу увагу міністерства освіти та й взагалі вищої влади, бо в противнім разі в недовгій часі український народ стане перед сумним фактом, що з самої української школи лишать ся мізерні уламки. 12 липня 1918 р.

Друкарські помилки. В статі: „Про необхідність демократизації дотеперішньої дипломатії і т. д.“ (Вістник, ч. 27/28) є чимало друкарських помилок, котрі іноді цілком змінюють її зміст. виправлюємо тут принаймні найголовніші: Насамперед при ломанню статі один уступ був перекинений на невластиве місце, а саме третій на першій шпальті стр. 419, починаючий словами: „Ми не будемо тому і т. д.“; він має бути у другій шпальті стр. 418 перед третім уступом, що починаєть ся словами: „Далі йде загальна характеристика...“

З інших помилок треба виправити отсі: на стр. 418 (ліва шпальта) 4 рядок згори, є пятий рік, має бути чотири роки; там-же 27 рядок згори є так само, має бути подекуди инакше; низче 18 рядок здолу: за перших місяців, має бути за перших сім місяців; 6 р. здолу (в примітці) є *ander de politicke*, має бути *onder de politicke*; стор. 419 (ліва шпальта) 11 рядок згори є інтерпретацією, має бути інтерпретації; там-же 26 рядок згори є коштувало, має бути оцінювало ся; там-же (права шпальта) 15 ряд. згори є стоять, має бути справи стоять; 19 рядок згори після слів (Франція і Англія) слова „і в антанті“ треба вичеркнути яко зайві.

Приймаєть ся **Всесвітню Бібліотеку** а саме на передплата на такі вип.:

Аристофана: **Хмари**, грецька комедія в перекладі Тараса Франка. К 3.

В. Короленка: **Без язика**, оповіданне в авторизованім перекладі П. Дятлова. К 5.

Д-ра Д. Донцова: **Українська державна думка і Європа**, політична розвідка. К 3.

Юрія Кміта: **Два циклі**, новелі з бойківського життя, з вступом про автора. Приготовляєть ся.

Марк Твейна: **Веселі оповідання**, в перекладі Петра Франка. Приготовляєть ся.

:-: Передплата на отсих :-: **14 Корон** (в подрібній пропіддаєть ся випуску) виносить навіть ціна їх буде більшою), а що бажаємо означити висоту накладу, — просимо надсилати передплату і зголошення на адресу:

— Івана Каліновича в Бориславі. —

Зміст: Коли се буде? — Справа поглиблення австро-німецького союзу. — Ів. Павлюк. Куди се йде? — В. Вільзон. Житте приходить із землі. — О. Шульгин. Fatum історії. — На мурманським побережю. — Сесія австрійського парламенту. — С. Новик. Політичні партії Угорщини. — До відома полонених. — Іп. Бочковський. Національна справа. — Вісти.